

**ДОСВІД, ДІАЛОГ, СПІВТВОРЕННЯ.
ЗВІТ ПРО РЕАЛІЗАЦІЮ ПРОЄКТУ
МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ**

Діяльність відбувалась в межах проєкту «Посилення спроможності активістів українського Сходу впливати на процеси відновлення регіону (II фаза)», який реалізується ГО "Асоціація "Відродження та Розвиток" за підтримки Міжнародного фонду «Відродження», у співпраці з консорціумом організацій ВГО "Асоціація сприяння самоорганізації населення", ГО "Центр політико-правових реформ" та ГО "Громадська ініціатива Луганщини" Напрацювання і матеріали створені в межах проєкту є позицією авторів і не обов'язково відображають позицію Міжнародного фонду «Відродження»

Міжнародний фонд «Відродження» – одна з найбільших благодійних фундацій в Україні, що з 1990-го року допомагає розвивати в Україні відкрите суспільство на основі демократичних цінностей. За час своєї діяльності Фонд підтримав близько 20 тисяч проєктів на суму понад 350 мільйонів доларів США.
Сайт: www.irf.ua Facebook: [www.fb.com/irf.ukraine](https://www.facebook.com/irf.ukraine)

Зміст

1	Передмова	2
2	Основна частина	2
2.1	Перша зустріч «Студії Сходу: збереження ідентичності українського сходу, ініціативи релокованих громад»	5
2.2	Друга зустріч «Студії Сходу: підходи до Життєстійкості в умовах невизначеності»	13
2.3	Третя зустріч «Студії Сходу: діалогові формати порозуміння та подолання конфліктів	28
2.4	Четверта зустріч «Студії Сходу: взаємодія, безпечний діалог, посилення довіри, локальні ініціативи в умовах трансформації»	32
2.5	П'ята зустріч «Студії Сходу: дизайн мислення для планування повоєнного належного врядування і людиноцентричного відновлення»	57
2.6	Шоста зустріч «Студії Сходу: використання дизайн мислення, проектних підходів до вирішення системних питань планування майбутнього»	62
2.7	Підсумки	83
3	Методологічна основи, вправи, принципи роботи.	88

Скорочення використані у звіті:

- ГО – громадські організації
- ЗМІ- засоби масової інформації
- ГС- громадянське суспільство
- ОГС – організації громадянського суспільства
- ЦОВВ - центральні органи виконавчої влади
- ВА – військова адміністрація
- СВА- селищна військова адміністрація
- ТГ- територіальна громада

Передмова.

Український Схід завжди був потужним регіоном із багатою історією, культурною спадщиною та різноманітними соціальними практиками. Протягом останніх десятиліть регіон зазнавав серйозних викликів — від економічних і політичних криз до військової агресії та вимушених масових переміщень населення. В цих процесах особливого значення набуває збереження української ідентичності та посилення згуртованості спільноти, що допоможе створити підґрунтя для сталого відновлення й розвитку.

Важливим аспектом цього процесу є залучення представників органів влади та місцевого самоврядування. Активна участь у діалогових заходах та спільних ініціативах забезпечує прозорість, а також створює умови для перетворення суспільних ідей у реальні програми та політики. Партнерство між владою і громадськістю дозволяє сформувати сталі механізми взаємодії, що роблять процес відновлення більш ефективним та справедливим. Спільна робота влади й громадських ініціатив зможе зберегти унікальність регіону, водночас посилити відчуття єдності зі всією Україною. Підтримка ідентичності та розвиток спільнот Українського Сходу неможливі без активної співпраці громадськості, місцевих лідерів та представників влади. Саме така взаємодія здатна забезпечити відновлення соціальної тканини регіону, збереження його унікальності.

В межах проєкту «Формування громадської платформи для консолідації та активного залучення дієздатного громадянського суспільства Донецької та Луганської областей», підтриманого Програмою «Демократія та належне врядування» Міжнародного фонду «Відродження», якій реалізувала громадська організація «Асоціація «Відродження та розвиток» (ГО АВТР) в складі консорціуму у партнерстві із Всеукраїнською громадською організацією «Асоціація сприяння самоорганізації населення», громадською організацією «Громадська ініціатива Луганщини» та громадською організацією «Центр політико-правових реформ», ми зібрали представників Сходу України, місцеву владу та громадськість. Саме комунікація між цими групами дозволила нам краще зрозуміти потреби, виробити спільне бачення та зміцнити довіру.

Протягом 15 місяців команда громадської організації «Асоціація «Відродження та розвиток» приймала активну участь в спільній діяльності консорціуму. Командою проєкту зроблено аналіз щодо діяльності зареєстрованих громадських організацій Донецької і Луганської областей згідно переліку на лютий 2022 року, які мотивовані і

зацікавлені в поверненні та відбудові регіону згідно новим сучасним вимогам, більшість людей вдалось залучити для обговорення аналітичних напрацювань партнерів. Проект дозволив не тільки сформувавши прототип можливої майбутньої коаліції ОГС, а й залучити учасників (більше 500 осіб) до обговорення запропонованих експертною спільнотою рішень, підходів до відповідного законодавства. Під час проведення партнерами досліджень по 4-м напрямкам, розробці напрацювань, рекомендацій; приймали участь в забезпеченні їх активного обговорення на рівні представників громадянського суспільства, обласних та місцевих органів публічної влади, зокрема військових адміністрацій населених пунктів та наукової спільноти Луганської та Донецької областей. Під час реалізації проекту вдалось налагодити взаємодію між представниками влади та громадськості на горизонтальному рівні задля їх залучення до процесів інституційного відновлення, почати формування активної спільноти та посилення її впливу на процеси прийняття рішень та формування бачення майбутнього Сходу України в суспільстві і на державному рівні. 5-7 серпня 2024 року була проведена експертна зустріч учасників (27 осіб з них 8 чоловіків та 19 жінок), які були дотичні до діяльності проекту і ведуть активну діяльність по реалізації проектів з громадами або громадськістю Донецької та Луганської областей. Одним з завдань зустрічі було зрозуміти потреби нашої цільової аудиторії, сформувавши подальшу комунікацію, з'ясувати як з їх точки зору виглядає ефективна співпраця, взаємодія, як об'єднати активну спільноту мешканців Донецької та Луганської областей для адвокатування вирішення спільних питань. Результаті експертної зустрічі дозволили напрацювати подальші кроки взаємодії спільноти вихідців сходу, стало зрозуміло що саме можливість очного спілкування і пошуку рішень є вдалим форматом. Почались процеси згуртованості і мережування учасників, розширення кола зацікавлених осіб, на круглому столі 20 серпня в місті Київ присвяченого обговоренню спільних напрацювань експертної зустрічі прийняли участь 45 представників влади і громадськості Донецької і Луганської областей. Визначились, що є невирішені питання щодо обізнаності спільноти, посилення мотивації та довіри для подальшої активізації і співпраці учасників, для подальшого залучення в діяльності, в тому числі в адвокаційних заходах щодо запропонованих НПА. Головним результатом стало усвідомлення й визнання учасниками та учасницями необхідності створення спільного комунікаційного простору/майданчика, де можна було б регулярно обмінюватися думками, взаємодіяти з представниками місцевих і центральних органів влади, експертами, а також спільно вирішувати нагальні проблеми. Такий майданчик учасники побачили як простір, де можна отримувати супервізії (консультації щодо складних кейсів),

задовольняти освітні потреби, розробляти й координувати комунікаційні та адвокаційні заходи. Водночас ця зустріч заклала фундамент і базове розуміння того, що справді важливо для спільноти українського Сходу. У результаті було зроблено важливий крок у напрямку формування довіри між громадянським суспільством та владою регіону. Сам факт безпосередньої розмови між цими середовищами став новим етапом, адже дозволив зменшити дистанцію, побачити спільні інтереси та почати вибудовувати партнерство. Зустріч стала своєрідною відправною точкою для планування наступних кроків. Вона визначила підґрунтя для циклу майбутніх зустрічей лідерів думок Українського Сходу, у межах яких передбачалося продовження діалогу та вироблення практичних рішень. Більше того, саме цей захід став основою для початку нового проєкту, спрямованого на зміцнення потенціалу регіону та пошук сталих форм співпраці між громадськістю, владою та експертним середовищем.

Після аналізу всіх напрацювань першої зустрічі та серії консультацій, у межах наступного проєкту «Посилення спроможності активістів українського Сходу впливати на процеси відновлення регіону (II фаза)» громадською організацією «Асоціація «Відродження та розвиток» (ГО АВТР) спільно з партнерами було створено постійно діючий майданчик «Студії Сходу», який став простором для комунікації, спільної роботи та напрацювання рішень.

«Студії Сходу» об'єднали представників громадських організацій, експертного середовища та органів влади, надаючи їм можливість у відкритому діалозі обговорювати ключові питання розвитку регіону. Тут учасники мали змогу піднімати важливі теми, ділитися досвідом та баченням, а також отримувати фахові консультації. Одним із важливих напрямків діяльності стала спільна розробка ініціатив, що здатні посилювати сталість і відповідати на виклики та потреби.

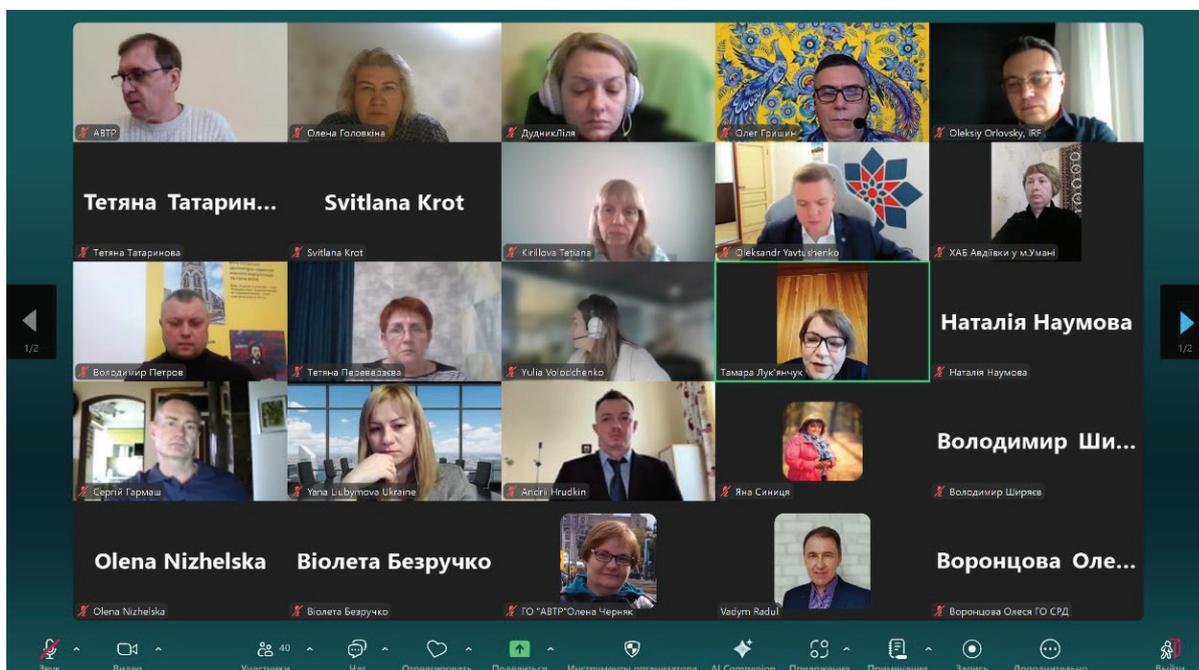
Майданчик також виконував роль середовища для планування подальших кроків у співпраці між владою та громадськістю. Він сприяв налагодженню довіри, адже учасники мали змогу напряму комунікувати та спільно шукати рішення проблем, які раніше часто обговорювалися окремо. Такий формат допоміг побудувати горизонтальні зв'язки, які є основою для розробки ефективних стратегій відновлення та розвитку регіону. Кожна із зустрічей мала свою визначену тему, були задіяні як онлайн так і офлайн формати. Перелік тем :

1. «Студії Сходу: збереження ідентичності українського сходу, ініціативи релокованих громад».
2. «Студії Сходу: Підходи до життєстійкості в умовах невизначеності»
3. «Студії Сходу: діалогові формати порозуміння і подолання конфліктів»
4. «Студії Сходу: взаємодія, безпечний діалог, посилення довіри, локальні ініціативи в умовах трансформації».
5. «Студії Сходу: дизайн мислення для планування повоєнного належного врядування і людиноцентричного відновлення»
6. «Студії Сходу: використання дизайн мислення, проєктних підходів до вирішення системних питань планування майбутнього»

Зрештою, «Студії Сходу» стали не лише дискусійним простором, а й майданчиком для формування практичних рішень, що враховують інтереси різних сторін. Було закладено основу для послідовної роботи з підтримки ідентичності та спільнот українського Сходу, а також для подальшої реалізації проєктів, які спрямовані на розвиток, відновлення та зміцнення цього важливого регіону.

2.1. Перша зустріч: 04 лютого 2025 року. (онлайн формат)

Студії Сходу: збереження ідентичності українського сходу, ініціативи релокованих громад.

Захід розпочався з вітального слова модератора **Олега Гришина**, який окреслив основну мету зустрічі — об'єднати представників громадських організацій, рад ВПО та ініціативних груп довкола спільного бачення розвитку та відновлення східних

регіонів України. З натхненним вступним словом виступив **Олексій Орловський**, директор програми «Демократія і належне врядування» Міжнародного фонду «Відродження». Він підкреслив важливість співпраці між громадянським суспільством і владою у процесах відбудови, а також підтримку, яку фонд надає ініціативам зі Сходу. Далі відбулася презентація проєкту, яку представили **Олена Черняк**, керівник проєкту та голова ГО «АВТР» і **Тетяна Кіріллова**, голова правління ГО «Громадська ініціатива Луганщини» які розповіли про основні завдання, ключові напрями і наступні кроки діяльності проєкту.

Під час **презентації ініціатив громад** учасники поділилися практичними прикладами своєї роботи:

- **Тетяна Переверзєва**, ГО «Сила ідей», представила ініціативи, спрямовані на **збереження ідентичності та культурної спадщини східних регіонів**.
- **Тетяна Татарінова** розповіла про діяльність **мережі осередків підтримки мешканців Бахмутської громади «З Бахмутом у серці»**, що допомагає переселенцям зберігати зв'язок зі своєю територією.
- **Яна Любимова**, голова «Ради з вирішення питань ВПО Луганської області», та **Тамара Лук'янчук**, голова «Ради з вирішення питань ВПО Донецької області», презентували **ініціативи релокованих громад**, які сприяють самоорганізації, взаємопідтримці та відновленню соціальних зв'язків.
- **Андрій Грудкін**, представник ГС «Коаліція «На лінії зіткнення», виступив із доповіддю **«Бачення Донеччини та Луганщини в умовах невизначеності: одного дня настане день»**, наголосивши на важливості стратегічного мислення та підготовки до повоєнного відновлення.
- **Володимир Петров**, директор ККП ММР «м. ЄХАБ», представив підсумки реалізації проєкту **«Я Маріуполь» у 2024 році**, який став прикладом ефективної підтримки маріупольців у різних регіонах країни.
- **Тетяна Акользіна** розповіла про діяльність соціального хабу **«Авдіївка. Вільні люди. Так було, так буде»**, який став осередком згуртованості та взаємодопомоги для переселенців.
- Завершив блок виступів **Олександр Явтушенко**, голова «Ради з питань ВПО Київської області», який представив досвід **підтримки спільнот Донецької та Луганської областей у Київському регіоні**, зокрема механізми координації та міжрегіональної взаємодії.

Після презентацій відбулася робота в групах, під час якої учасники обговорювали ключові питання, що стосуються спільної ідентичності та майбутнього українського Сходу. Після цього кожна група презентувала власне бачення відповідей на поставлені питання. Далі відбулась фасилітована дискусія яка дозволила сформувані узгоджені відповіді. Обговорення проходило у відкритому форматі, з активною участю представників громад, рад ВПО, експертів та партнерів. Узагальнення результатів напрацювань представлені у таблиці.

	Питання
1.	Що об'єднує спільноту українського сходу?
	<ul style="list-style-type: none"> - Ми всі є ВПО. - Також у нас спільні історичні традиції, релігійні вірування. - Спільна історія в контексті приналежності до регіону зі спільними традиціями. - У нас є особливе сільськогосподарське та індустріальне коріння. - Є перехід від соц-економ до безпекових викликів. - Спільнота має базуватись на цьому унікальному поєднанні різностей та культурних основ. - Донеччина та Луганщина є різними, багатогранними та українськими. - Нас об'єднує наша історія. - Ми завжди форпост українських земель. - Об'єднує поєднання сг та індустріального розвитку. - Брехня про створення "Донбасу Ленінім". - Також у нас 131 народність проживала, але всі вони розуміли українську і знали. - Єдність в любові до рідних міст та України. - Спільний біль. Ми всі приїхали. Втратили свої домівки, не всі можуть це зрозуміти. Жителі Сходу краще можуть один одного розуміти. - Досвід переміщення в інші громади та необхідність якісної інтеграції в проймаючу громаду. - Усвідомлення, що війна триває 10 років, відчуття фронтиру, нікуди наш сусід не дінеться і нам з цим жити. - Економічний аспект, ми є промисловий край нашої країни і ми найбільше працюючі регіони. - Окрім промислового кластеру потужним у наших областях був і сільськогосподарський I ст кластер. - Неодноразовий досвід переміщених осіб (двічі і більше переміщені). - Сильний емоційний зв'язок з рідним населеним пунктом. - Схід - найбільш згуртований та люди більш дружні.

- Біль, ПТСР, розруха.
- Досвід, культурні традиції, унікальність традицій, мови.
- Інтеграція в нові громади.
- Відрізняють від інших та об'єднують нас умови минулого життя, більш оперативна реакція на виклики, швидкість прийняття рішень, більше відповідальності.
- Прискорений темп життя.
- Наші громади, райони та навіть цілі області ставали пілотними громадами для запровадження реформ.
- Хочемо щось змінити в своєму житті, бажання почати життя заново.
- Активність та ініціативність в різних сферах життя.
- Працьовитість.
- Толерантність до інших національностей.
- Травматичний досвід.
- Спільна історія, спільний характер, бажання рухатись вперед, спільне бажання працювати на користь своєї громади, спільна надія.
- Вміння працювати дистанційно в різних умовах.
- Відповідальність це притаманно жителям сходу, дотримання слова.
- Працьовитість, працювати на результат вшито в людину.
- Задовго до 2014 року люди розуміли - якщо загуділа сирена то щось сталось, наявна стресостійкість.
- Схід творчий інтелігентний.
- Індустріальність навчила гуртувати колективи, ми вміємо об'єднуватись.
- Справжня історія дуже важлива.
- Схід працьовитий і непокірний.
- Досвід 10 років війни.
- Нескореність і волелюбність.

2.

Як визначити ідентичність українського сходу та її особливості?

- Вона завжди формувалась не самими мешканцями, а владою.
- Великий прикордонний розподіл.
- Я громадянин цієї країни та належу до цього народу.
- Повага до мови та державних символів.
- З цим питання треба бути обережними - ми маємо себе ідентифікувати як частина українського народу.

- Певна ідентичність це травматичний досвід війни, який ми всі маємо, він йде разом з регіональними культурними традиціями.
- Завжди мало досліджували про Донеччину, є штамп – що це край шахтарської слави.
- Промисловість, репресії, перенаселення.
- Двомовність, суржик.
- Моно релігійність.
- Локальний патріотизм.
- За Слобожанською балачкою. Нас чують, бо ми балакаємо. Це не сплутаєш ні з чим. Ми говорили суржиком.
- Мультикультурність - це котел з різних громад та різних ідентичностей та місцевостей, з яких походять ці люди.
- Через велику кількість стереотипів, навпаки, хочеться довести, що ми не прибічники російської культури. Ще більше не хочеться доводити, що я українець, якщо я зі сходу.
- Ми відчуваємо себе частиною всього українського народу, але ж маємо свої унікальні регіональні традиції.
- Свої діалекти (тремпель).
- Визначення через цінності.
- Згуртованість, “я і колектив”, спільнота.
- Культурне різноманіття, (намішано через переселення та історичне наповнення регіону).
- Промисловість поставила клеймо а насамперед це унікальна наземна і підземна природа.
- Сильні, вольові люди, що здатні адаптуються на новому місці та відкривати свій бізнес.

3.

Які ініціативи важливі для збереження ідентичності найближчим часом та в перспективі?

- Важливо робити мережування. Наприклад мережа рад ВПО. Спілкування. Обмін досвідом.
- Підтримка освітніх та культурних проєктів.
- Популяризація традицій та об'єднання громади.
- Важливо створити спільну стратегію розбудови українського сходу.
- Важливо залучати до культурного життя, пропагувати наші традиції та показати що схід України це не те що про нього стереотипно говорять, і розвінчувати негативний наратив.
- Відновлення та збереження історичної правди про наші області.
- Проведення різних заходів та свят, як то залучення до написання диктанту єдності. Це важливо для того щоб показати що Донеччина та Луганщина є різним, одночасно і багатограними та українськими.
- В кожному хабі розміщуємо прапор та герб Донецької області. Хаби – це майданчик де можна популяризувати нашу ідентичність. Місцеві, які приходять в хаб завжди вражені різноманіттям культури.

- Нам потрібно плекати любов до тієї території (батьківщини) та передавати її своїм дітям.
- Підтримувати свої традиції, зберігати нематеріальну спадщину, пропагувати нашу історію та індивідуальність у приймаючих громадах (“Авдіївська каша”, ярмарок “Бахмутський шлях”, відзначення днів міст Донеччини та Луганщини у містах перебування тощо).
- Підтримувати і зберігати людей, які є носіями ідентичності.
- Збірка рецептів українського сходу (відео та текст формат) - а може і вся нематеріальна-культурна спадщина.
- Підтримувати інтеграцію ВПО зі збереженням особливостей, ініціювати муніципальні й регіональні програми налагодження взаємодії та порозуміння між ВПО та приймаючими громадами.
- Треба збиратися, згадувати і обговорювати, при цьому документувати свідчення війни, історії переміщення. Зберігати такі свідчення та використовувати для ефективної протидії російській пропаганді та дезінформації.
- Спільні заходи.
- Пропагувати підтримку родинних зв'язків.
- Організовувати діалоги між громадами та регіонами.
- Активно поширювати спадщину саме серед молоді.
- Треба самим досліджувати ідентичність сходу, розробляти підручники, курси, книги.
- Треба підняти той пласт, який довго замовчувався, треба показати що не радянською владою створено і розвивався наш край.
- Досліджувати і розповсюджувати інформацію про внесок Європи в розвиток Донеччини.
- Належно фіксувати нашу спадщину (якщо це музейна спадщина - куди її перевозять тощо), якщо це люди носії історій, знань чи навичок - де вони в даний момент, як з ними зв'язатися.
- Запровадження інновацій та цифрових технологій (віртуальної реальності) для музейних предметів, щоб популяризувати їх.
- Створення навчальних посібників та інших матеріалів про історію та культуру наших регіонів, інтеграція їх в освітню програму .
- Створення товарів брендovаних змістами, знаковими для наших областей. Продаж таких товарів та наповнення фонду допомоги тим, хто найбільше потребує (як варіант через створення соціальних підприємств).
- Створення якісного контенту про історію, культуру, традиції наших областей (для всіх вікових категорій починаючи з дитячого віку).
- Збір фото, проведення виставок, створення сайтів про рідний край.
- Якісна політика меморіалізації (сайти про загиблих з громад, щоб ці сайти виглядали достойно).
- Збір фото, проведення виставок, створення сайтів про рідний край.
- Комплекс заходів, спрямованих на згуртованість вихідців з громад. Зокрема проведення спортивних змагань, щоб відновлювати старі зв'язки між однокласниками (навіть за кордоном).

- Адвокаційна компанія, щоб підприємці могли сплачувати хоча б частину податків у громаду свого походження. Можливо створення фондів з прив'язкою до громад (по культурі).
- Потрібно позбутись комплексу меншовартості і просувати позитивний імідж сходу.
- Збереження екосистеми тимчасових органів управління території (переміщених).
- Створення кадрового резерву, в тому числі із залученням молоді для роботи в системі освіти переміщених громад.
- Більш комплексно дивитися на проблеми, які пов'язані з державною політикою щодо наших областей. (Є велика загроза що питання ВПО перейшло до міністерства розвитку громад та територій і не отримає там належного розуміння/підтримки).
- Важливо мати конкретні важелі впливу, які будуть формувати конкретну політику щодо мешканців підконтрольних Україні територій та щодо ВПО з наших областей.
- Важливо долучати державу до вирішення питань Донеччини, Луганщини, їх мешканців та вихідців з них.
- У роботі з ОМС та владою наполягати на застосовуванні кроссекторального підходу (це підхід, що передбачає комплексне врахування всіх економічних, політичних, соціальних, демографічних, безпекових, культурологічних та інших факторів).
- Треба вимагати представництва на національному рівні за принципом “Нічого для нас без нас”.

1. Що об'єднує спільноту українського Сходу?

Учасники наголошували, що спільноту об'єднує досвід втрат і водночас стійкість, бажання зберегти рідні громади та повернутися до відновлення своїх міст. Серед основних чинників є відповідальність за майбутнє регіону, активна громадянська позиція, прагнення до справедливості та гідного життя, а також спільні цінності свободи, взаємопідтримки й солідарності. Звучала думка, що східна спільнота — це не лише територія, а мережа людей, яких об'єднує пам'ять, культура, мова і досвід боротьби за Україну.

2. Як визначити ідентичність українського Сходу та її особливості?

Дискусія зосередилася навколо поняття множинної ідентичності, яка поєднує локальну, регіональну й національну складові. Учасники відзначали, що ідентичність Сходу — це поєднання працьовитості, відкритості, толерантності до різноманіття та відчуття спільного обов'язку перед країною. Особливістю є пережитий досвід війни, втрати дому й водночас сильна внутрішня мотивація до відновлення. Цю ідентичність формують не лише ті, хто залишився на Сході, а й релоковані громади, які продовжують зберігати свої традиції та розвивати культуру у нових місцях.

3. Які ініціативи важливі для збереження ідентичності найближчим часом та в перспективі?

Серед першочергових ініціатив учасники назвали: створення платформ для міжрегіонального діалогу та обміну досвідом між громадами Сходу, що зараз розсіяні по Україні; підтримку культурних і освітніх проєктів, які розповідають історії людей зі Сходу й формують позитивний образ регіону; дослідження локальної пам'яті, збереження історій громад, усної історії та культурної спадщини; програми роботи з молоддю, спрямовані на формування нової регіональної ідентичності через мистецтво, освіту та волонтерство; розбудову мережі «містків ідентичності» — осередків, де східні громади можуть зустрічатися, взаємодіяти та спільно творити бачення майбутнього. Обговорення засвідчило, що попри втрати та виклики, спільнота українського Сходу залишається сильною, єдиною у своїх цінностях і готовою до співпраці задля відновлення, переосмислення й утвердження власної ідентичності у сучасній Україні.

Збереження національної ідентичності у сучасних умовах є одним із ключових викликів, що постають перед Україною, особливо в контексті східних регіонів. Війна, вимушені переселення, руйнування соціальних і культурних середовищ створюють ситуацію, коли необхідно не лише зберегти пам'ять про історію та традиції, але й виробити нові механізми згуртування суспільства. У цьому процесі особливу роль відіграють як державні інституції, так і громадянське суспільство, яке своєю активністю й ініціативністю підтримує збереження культурної спадщини та соціальної єдності. Саме з цієї теми було розпочато цикл зустрічей у форматі «Студії сходу», покликаний стати простором діалогу між владою та громадськістю. Перша зустріч відбулася в онлайн форматі. Пройшла у відкритій і конструктивній атмосфері та зібрала широке коло учасників — 48 представників органів влади, експертів, переселених громад та активістів. Центральною темою обговорення стало питання збереження ідентичності українського сходу та пошук шляхів інтеграції ініціатив, що виникають у середовищі релокованих громад. Під час дискусії підкреслювалося, що ідентичність — це не лише культурний чи етнічний вимір. Вона включає у себе цінності, історичну пам'ять, відчуття спільності та відповідальності за майбутнє. Саме на Сході України, де протягом багатьох десятиліть формувалася складна мозаїка культур, ідея української ідентичності набуває особливого значення. Вона стає об'єднавчим чинником, який дозволяє протистояти зовнішнім викликам і водночас зберігати відкритість до діалогу та розвитку. Зустріч засвідчила, що у релокованих

громадах зосереджений значний потенціал — як для збереження унікальних місцевих практик, так і для їхнього оновлення в нових умовах. Важливо, що ця діяльність сприймається не як ізольоване завдання певної території, а як спільна справа всієї України. В цілому, зустріч продемонструвала, що перед громадами Українського Сходу стоїть не лише завдання фізичного відновлення, але й значно складніший виклик — збереження власної ідентичності та культурної тяглости у процесі вимушеної інтеграції до приймаючих громад. Питання балансу між адаптацією й поверненням додому стало одним із центральних. Особливу увагу приділено проблемі збереження спільнот, які є носіями культурної спадщини регіону. Йшлося про ризики «культурного стирання», коли унікальні місцеві традиції та практики можуть бути витіснені або забуті. Це підкреслює необхідність підтримки як локальних ініціатив, так і ширших програм, що спрямовані на документування, популяризацію та оновлення культурних практик.

2.2. Друга зустріч: 17-19 лютого 2025 року. (офлайн формат).

Студії сходу: Підходи до життєстійкості в умовах невизначеності.

Формат зустрічі: фасилітоване обговорення, тренінгові активності

Фасилітаторка: Світлана Крот

Кількість учасників/учасниць: 21

Серед них чоловіків - 5, жінок-16

Учасники/учасниці є представниками та представницями інститутів громадянського суспільства, обласних військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування, ініціативних та волонтерських груп

Під час роботи групи було застосовано наступні формати:

1. Формат «знайомство через рандомні питання», картки для знайомства, вправа «формули життєстійкості особистої та Українського сходу» спільне визначення групою правил взаємодії для комфортної роботи для встановлення довіри учасників/учасниць до процесу, фасилітаторів, один до одного/одній, вправа «4 кута».

2. Робота в малих групах для прискорення групової динаміки, надання кожному/кожній учаснику/учасниці групи можливості висловитись, бути почутим, для збору якомога більшого обсягу інформації за короткий час.

3. Робота у «великому колі» для висловлення учасниками/учасницями думок, інсайтів з питань порядку денного, думок, які вони не встигли висловити під час обговорень в малих групах;
4. Презентації напрацювань малих груп для спільного ознайомлення, збору інсайтів, ідей після презентації.
5. Формат квесту, який дозволяє налагодити командну взаємодію, спільно напрацювати командні рішення та спільне бачення напрямків розвитку.
6. Формат збору та кластеризації проблем для визначення «робочих зон» - пріоритетних питань, над вирішенням яких готові працювати учасники/учасниці.
7. Формат тренінгової активності для надання учасникам ефективних інструментів для підтримки власної життєстійкості та команд.

Ключові результати зустрічі

- Головний результат зустрічі проявився у визнанні учасниками/учасницями потреби у спілкуванні, діалоговому форматі, де вони могли б комунікувати між собою, з представниками місцевих, центральних органів влади, експертами. Де була б можливість спільно вирішувати нагальні проблеми, отримувати супервізії (консультації щодо складних кейсів), задовольняти освітні запити та спільно розробляти комунікаційні, адвокаційні заходи. Обговорювати складні та «незручні» питання. Напрацьовувати спільні ініціативи.
- У учасників/учасниць формується довіра, що проявилася в щирих обговореннях проблем, з якими стикнулися лідери ГО та представники влади з релокованих громад (у тому числі ВА), деокуповані громади, громади, які знаходяться в зонах постійних ракетних, артилерійських обстрілів.

«Я розумію, що такі зустрічі дуже важливі. Вони дають нагоду в колі «своїх» проговорювати важкі інсайти, ділитися планами. Це дуже підтримує в часи невизначеності, дає нагоду побачити можливості для підтримки та спільної роботи.»

- Учасники/учасниці відмітили, що одним з важливих надбань зустрічі є мережування

«Я побачила людей, які горять ідеєю збереження ідентичності Українського Сходу, його відновленню, шукають можливості запобігати його стиранню.»

- Пріоритетними напрямками для налагодження взаємодій влади та громадських інституцій є:
 - Підтримка роботи громадських та експертних рад
 - Обговорення та затвердження статутів
 - Вирішення проблеми конкуренції між ГО, ОМС, органами влади
 - Створення спільних програм розвитку
 - Створення петицій
 - Створення тристоронніх робочих груп
 - Особисте спілкування
 - Підтримка та розвиток Рад з питань ВПО
 - Створення та підтримка ресурсних та молодіжних центрів
 - Мережування та спільні комунікаційні майданчики
 - Проведення прес-конференцій
 - Кодекс доброчесності

Також основними кроками для налагодження взаємодії, на думку учасників є:

Комунікація. Відкритість. Прозорість. Спільна відповідальність

Обмін досвідом. Підзвітність. Доброчесність. Активність. Розвиток та навчання

Взаємоповага. Довіра. Контроль та моніторинг. Стратегічний підхід.

Інклюзивність. Гендерна чутливість. Екологічність. Згуртованість.

Брендування, імідж. Гостинність.

Огляд ключових тем, які викликали дискусії у учасників обговорень

- Учасники/учасниці наголошували на проблемі відсутності чітких меседжів від влади щодо Українського Сходу. Що буде з деокупованими територіями? Як буде відбуватись відбудова? Який має бути діалоговий процес? Як працювати з тими, хто на окупованих територіях?
- Яким чином має відбуватись процес створення центрів життєстійкості? Як може громадськість дізнаватись про додаткові можливості від держави?
- Часто виникало питання покращення спроможності рад ВПО та підвищення рівня їх ефективності, а також впорядкування їх чисельності та діяльності.
- Учасники/учасниці напряду поспілкувалися з представницями органів влади, змогли висловити їм свої занепокоєння, незадоволення існуючими форматами комунікації. Так само, як і представниці органів влади змогли дати зворотній зв'язок щодо особливостей їх спілкування з представниками громадського сектору. Під час заключного кола учасники ділились тим, що їм вдалось почути один одного та поставити важливі питання представниками влади /громадськості, а також вирішити деякі «завислі питання».

- Переважна кількість учасників/учасниць говорила про брак фінансування, стабільності отримання грошей, брак навичок фандрайзингу.
- У більшості учасників/учасниць групи бачення проблематики в роботі ГО, органів влади пов'язане зі станом війни та відсутністю стратегічного бачення виходу з неї, подальшого розвитку після того, як війна завершиться.
- Значна кількість учасників/учасниць занепокоєні зростаючою кількістю розломів у суспільстві, відсутністю загальноприйнятих практик їх "зшивання".
- Також група постійно поверталась до питання ідентичності Українського Сходу та збереження його культурної та історичної спадщини.

Особливості групової динаміки

Група є різномірною за складом, оскільки в її роботі взяли участь як представники ОГС, так і органів влади (ОМС, ЦОВВ, ВА), громадські діячі мають різний професійний досвід (реалізації проектів, їх тематики, напрямків) і масштаб роботи (локальний, національний), що відображається у різноманітні стратегії мислення (стратегічний чи тактичний погляд, проектний цикл чи стратегії роботи організації), різні рівні обізнаності у законодавстві, донорських політик, особливостях роботи органів влади різних рівнів. Ця «нерівність» впливає на чіткість у формулюванні проблем, запитів та визначенні потреб учасників/учасниць, звужує їх бачення взаємодії ГО та органів влади, ОМС до позиційних заяв, взаємної критики, при цьому подібні висловлювання не виходили «за межі»: йшлося про діяльність, а не про особистості.

І представники ГО, і представники ОМС, органів влади переживають війну та її наслідки: постійна загроза безпеці, наслідки евакуації, релокації (часто повторну), що відображається на їх психологічному стані, а саме на переживанні невизначеності і пов'язаних з нею страхах, тривогах, емоційним вигоранням. Для «розвантаження» групи були використані вправи з емоційного інтелекту, арт-терапії та айсбрейкери.

Групі вдалося дотримуватися визначених на початку роботи спільних принципів: **"слухати один одного"**, **"ставитися толерантно до всіх думок"** та ефективно напрацьовувати рішення щодо поставлених завдань. Під час обговорень учасники наголошували на **нестачі неформальної комунікації** між активістами та владою. Було підкреслено необхідність **періодичних локальних заходів**, які сприяють продуктивному спілкуванню, розвитку спільних ініціатив і реалізації проектів. Одним із важливих рішень, запропонованих учасниками, стало створення **постійно**

діючого майданчика "Студії Сходу", який міг би стати простором для діалогу, співпраці та розвитку нових ідей.

Для її просування учасниками були напрацьовані такі хештеги.

№	# (Хештег)
1	Студії Сходу
2	Схід Студія
3	Українська творчість
4	Культура
5	Таланти України
6	Музика Сходу
7	Арт-Нація
8	Made in Ukraine
9	Знай наших
10	Східна музика
11	Східне мистецтво
12	Східний колорит
13	Східні мотиви
14	Танець Життя
15	Східні традиції
16	Східна філософія
17	Твори з нами

18	Україна творча
19	ArtLoker
20	Creative space
21	Cultural Heritage
22	Культура без меж
23	Натхнення щодня
24	Творчість об'єднує
25	UkraineEast
26	Східна Україна
27	Розвиток Сходу
28	Відновлення Сходу
29	Регіональні студії Сходу
30	Стратегії відновлення
31	Майбутнє Сходу
32	Гібридна війна
33	Безпека Українського Сходу
34	Схід Деокупація
35	ВПО Україна Схід
36	Схід Права Людини
37	Схід Голос ВПО

38	Переселенці Схід
39	Інтеграція ВПО
40	Голос Регіонів
41	Ukraine Research
42	Think-Tank Ukraine
43	EastEurope
44	Resialiance East

Емоції та масштаби релокації громад

Учасники висловлювали широкий спектр емоцій, які виникають у них під час роздумів про Український Схід. Серед найбільш згадуваних: **страх, гнів, радість, спокій, занепокоєння, горе, екстаз, насолода, огида, сум, смута, сором, інтерес, злість та подив**. Ці почуття відображають глибину особистого переживання та значущість регіону для його мешканців.

Щодо релокації громад, було зафіксовано:

- **26 релокованих громад Луганської області**
- **22 релоковані громади Донецької області**

Ці показники підкреслюють масштаб переміщення та необхідність подальшої підтримки релокованих громад у нових умовах.

Також, учасники визначили проекти та напрямки, які були найвдалішими для ВПО:

№	Проект
1	Створення ХАБів
2	Законодавчі ініціативи щодо житла
3	Психологічна підтримка ВПО

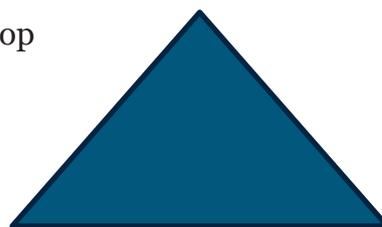
4	Адаптація в приймаючу громаду
5	Сприяння інституційній спроможності Рад ВПО
6	Гуманітарна підтримка ВПО
7	Екологічна адаптація ВПО (Хмельницька область)
8	Інтеграція ВПО (Залучення до створення Статутів громади)
9	Реінтеграція -Релокація-Ресурс
10	Моніторинг бюджетів ВПО
11	Моніторинг та підтримка релокованих ВУЗів
12	Створення громадської платформи (Нижня Дуванка)
13	Адвокація до Стратегії внутрішнього переміщення
14	Адвокація до законопроекту «Про захист прав ВПО»
15	Збереження нематеріальної культурної спадщини
16	Проведення культурних заходів
17	Допомога військовим з числа ВПО
18	Облаштування МТП
19	Право голосу ВПО
20	Ради ВПО
21	Онлайн оформлення довідок
22	«Прихисток»
23	Відшкодування за оренду житла

24	Грошові виплати
25	Отримання пенсій
26	Гранти на перенавчання
27	Гранти на розвиток бізнесу
28	Навчання для жінок-лідерок
29	Відшкодування за втрачене (зруйноване) житло
30	Спільні заходи приймаючої громади та ВПО
31	Створення Платформи Рад ВПО
32	Організована евакуація
33	Оздоровлення дітей
34	Побутові, медичні послуги

Символ успішної та бажаної взаємодії, на думку учасників, може виглядати так:

Мешканці, Громадський сектор

Держава , Влада

ОМС

Кроки до збереження культурної та нематеріальної спадщини:

1. **Нормативне врегулювання** – переведення питань збереження спадщини у правове поле для забезпечення її належного захисту та розвитку.
2. **Інвентаризація** – детальний облік матеріальної та нематеріальної спадщини з метою визначення її обсягу та стану.

3. **Картування** – створення карт та реєстрів спадщини для системного аналізу та управління.
4. **Дослідження європейських архівів** – вивчення міжнародного досвіду та використання збережених матеріалів для відновлення та збагачення культурної пам'яті.
5. **Аналіз збитків** – оцінка втрат спадщини внаслідок руйнувань чи інших факторів.
6. **Аудит спадщини** – комплексне дослідження стану, викликів та перспектив збереження культурної спадщини.
7. **Оцифрування та реєстрація** – ефективно створення цифрових архівів та внесення об'єктів спадщини до офіційних реєстрів.

Формули життєстійкості, запропоновані учасниками для Українського Сходу:

1. Поєднання локальної ідентичності (походження, традицій, культури, приналежності до спільноти) із згуртованістю та адаптивністю.
2. Підтримка близьких, впевненість і віра в людей, наявність ресурсів, можливості для навчання та розвитку.
3. Незалежність від обставин, готовність до змін, віра та єднання.

Ключові питання дискусії:

Окрему увагу викликало питання **незалежності** та інтеграції в приймаючі громади. Постає важливе питання: наскільки глибоко варто інтегруватися та чи не ускладнить це повернення? Яка різниця між інтеграцією та включенням? Як може відбутися повернення додому?

Також актуальним є питання **збереження спільноти**, яка є носієм ідентичності та культурної спадщини. Як запобігти культурному стиранню та втраті унікальних традицій?

Наступні кроки:

- Організація робочих зустрічей для обговорення та посилення ключових тем.
- Перехід від локальних ініціатив до робочих груп регіонального та національного спрямування через спільну координацію та співпрацю.
- Створення комунікаційної, акумулюючої платформи, як необхідного інструменту для системної роботи.

- Формування Конгресу або іншого формату Рад з питань ВПО, який передбачатиме створення експертних груп для вирішення стратегічних питань.
- Трансформація структури Рад ВПО для підвищення ефективності їхньої діяльності.

Під час заключного кола учасники висловлювали наступні думки.

Олена Черняк: було дуже легко, люди тут одна ціль, одна біль. Всі хочуть, щоб були зміни, вирішувались ключові питання, більшість мріє щоб повернулись назад. Коли працювали з радами ВПО - вони сказали, що після спілкування з однодумцями, передумали залишати справу відстоювання прав ВПО і вирішили, що ми залишимося і будемо працювати.

Вадим Радул: дуже сподобалось, що ми стали ближче за ці три дні, дізнались більше один про одного. Сподобалось, що у вправах кожен робив своє завдання і працював на загальну мету. Якщо ми будемо це повторювати в житті, то досягнемо мети.

Наталія Чукова: сподобалось бажання почути один одного і висказати думку не упереджено, через вправи, через спілкування. Нам хотілось спілкування та почути думки інших людей. В нашому суспільстві не так часто почуєш щирі думки людей. Давайте будувати плани на майбутнє. І для мене було дуже корисно, що я тут могла почути неформальний зворотній зв'язок щодо деяких наших ініціатив і вже внесла в них корективи.

Тамара Лук'янчук: ця зустріч є вкоріненням життєстійкості. Мені імпонувало, що тут зібрались представники від різних груп, в кожного є різні підходи та відповіді на питання, але ніхто не нав'язував свою думку. Була можливість переосмислити деякі речі. Також я не відчула різниці у віці. Я відчувала себе комфортно, тому що тут були люди, які були об'єднані тими обставинами життя. Громади, які нас приймають, не завжди можуть зрозуміти нас, наші почуття. Це далі має впливати в якісь дії, вчинки. Треба підтримати тих, хто починає втрачати віру.

Олександр Клименко: особисто для мене дуже приємно, що ми всі різні та рухаємось в одному напрямку. Коли чуєш, що родина робить теж саме, що і я, але іншим способом, то це дуже цінно. Це дає можливість навчатись та стає розумнішим, вірю, що таке спілкування дасть натхнення на нові результативні ініціативи.

Світлана Ткаченко: для мене цей захід - це як заряд батарейки сенсів, контактів....Дякую, що може про складні теми поговорити зрозумілими всім словами, вірю в спільноту, що об'єднавшись мусимо готувати відновлення Українського Сходу.

Тетяна Кирилова: дякую за різноманітні рольові ігри. Я мала змогу бути в різних ролях. Сподіваюсь, що наші напрацювання зможемо реалізувати, ми будемо продовжувати нашу діяльність.

Олена Ніжельська: мені здається, що зараз (коли зовнішня загроза неймовірна), то розбудова таких спільнот (які дають відчуття спокійності, відчуття дому), то є ціно. Дякую за те, що я ще раз усвідомила думку про важливість збереження такої інституції як адміністрації релокованих громад, при виконанні вправи виявилось, що ми вже не враховуємо староокуповані громади, складається нова реальність, ідентичність громад в окупації розмивається.

Надія Калігаєва: я коли їхала, то я не розуміла хто тут буде. По суті я попала в коло однодумців. Незалежно від того, які у нас думки та бачення, головне - це повернення додому (ментальне, фізичне). Ми можемо сперечатись яким шляхом це робити, але ціль одна. Поки залишається людяність у відносинах, ми можемо про це говорити та працювати далі. Я сподіваюсь, що далі буде співпраця та робота. Дякую за вправи, під час яких ти включаєшся та збираєш себе.

Юлія Володченко: коли зустрічаєшся з людьми офлайн, то розумієш, що є спільні проблеми, а деякі люди беруть на себе відповідальність вирішувати ці проблеми, розбиратись в тому, в чому досі не розбиралась. Я вперше в житті була за один день в двох різних ролях.

Андрій Грудкін: всі кажуть такі класні слова. Після таких заходів є над чим подумати після цього та під час цього процесу. У мене є побажання: щоб зафіксувати основні думки, які тут були. Ключові речі - в громадському секторі є організації, які бачать далі, ніж просто беззмістовна критика. Ми маємо гуртуватись не тільки на словах.

Андрій Зайцев: місцеві нас якимось чином відрізняють від своїх. Коли жили в Луганській області, то ми більше надавали самі, а тепер приходиться щось просити. Розумієш, що людям простіше щось дати, ніж просити. І в такому колі отримуєш безумовну підтримку, і це заряджає на роботу. Я вважаю, що таких зустрічей має бути більше. Тож очікую на нові запрошення.

Олена Щекодіна: дякую за можливість відпочивати та працювати. Дуже цінно, що ми разом розуміємо, що можемо вирішувати складні питання.

Світлана Крот: для мене такі зустрічі про сенс. Минулого разу ми говорили про взаємодію. Зараз я подумала, що в даний момент я знаю історію Луганщини з іншого боку, ніж зараз дівчата розповідають. Це важливо, тому що це про поширення. А також дуже ціно, що ви намагаєтесь почути один одного.

Олена Головкіна: у нас завдання вийти на наступний крок, об'єднання людей до мрії повернення і відбудови Українського Сходу, громад Донецької і Луганської областей. Це залучення людей - вихідців з наших громад, дотичних до збереження історичної і культурної спадщини, людей, яким важливо майбутнє і сенси, які ми хочемо формувати. По-друге, я вдячна за те, що спільнота близька один одному (думки, чинники, рішучі дії по життю). Ми маємо спілкуватися більше, довіряти один одному, прикладати зусилля до реалізації ініціатив. Завжди є формат обмежень, але я вірю, що наша карета поїде, ми її допрацюємо. Це проект з новим поглядом на згуртування спільноти, на життєстійкість особисту і спільнот, які зараз формують підходи до повернення і відновлення своїх громад. Ми ще раз переконались проговорити про біль, втрати, трагедії цього часу, для того, щоб отримати можливість рухатись далі. Інтенсивне спілкування в такому форматі закладає базу для формування нових почуттів, нових сенсів, ініціатив. Осмислення інформації, яку отримали ще точно буде тривати довго.

Рекомендації

- Започаткувати процес створення комунікаційної платформи/майданчика через великий запит серед спільноти;
- Для ефективної координації та розвитку ініціатив важливо регулярно проводити робочі зустрічі, що сприятимуть поглибленню тем та узгодженню спільних рішень. Перехід від локальних ініціатив до робочих груп потребує активної взаємодії та спільної роботи.
- Дослідити потреби та очікування представників громадських організацій і органів влади щодо форматів взаємодії на платформі.
- Організувати зустрічі для обговорення шляхів удосконалення роботи Рад з питань ВПО та підвищення їхньої ефективності.
- Провести тимблдингові заходи для представників різних сфер (влада, громадськість) з метою посилення співпраці та зміцнення комунікації.
- Запровадити окремі сесії для груп польового залучення та представників середнього рівня роботи, спрямовані на обмін досвідом та підвищення компетенцій.
- Винести питання збереження ідентичності Українського Сходу в загальне комунікаційне поле та розробити чітку дорожню карту його підтримки та популяризації.

Друга зустріч циклу «Студії Сходу» відбулася в офлайн-форматі та зібрала представників органів влади й громадськості. Жива присутність учасників створила простір не лише для діалогу, а й для відчутної підтримки одне одного, що саме по собі є важливою складовою життєстійкості. Центральною темою заходу стало обговорення «Підходів до життєстійкості в умовах невизначеності». Це питання було винесене на порядок денний не випадково: сьогодні активісти, лідери релокованих громад і місцеві управлінці працюють у середовищі, де стрес і невизначеність є постійними супутниками, а відтак — потреба у збереженні внутрішніх ресурсів і здатності діяти зростає в рази.

Ініціатива проєкту «Посилення спроможності активістів Українського Сходу впливати на процеси відновлення регіону (II фаза)» за підтримки Міжнародного фонду «Відродження», передбачає не лише аналітику викликів, а й практичні інструменти для їхнього подолання. Проблема вигорання стала окремим акцентом дискусії. Дослідження та практики, які вже впроваджуються в Україні, підтверджують: робота в умовах тривалої кризи без належного відпочинку та психологічних інструментів значно підвищує ризик виснаження. Для багатьох активістів і громадських організацій це означає не лише втрату ефективності, а й небезпеку припинення діяльності. Водночас саме громадський сектор нині демонструє безпрецедентну мобілізацію: на початку 2025 року в Україні зареєстровано понад 105 900 громадських організацій, що свідчить про потужний потенціал до самоорганізації та залучення людей до суспільно важливих процесів.

Огляд ключових тем, що викликали дискусію серед учасників

Учасники та учасниці обговорення наголошували на відсутності чітких і послідовних меседжів від органів влади щодо майбутнього Українського Сходу. Серед ключових запитань, які хвилюють громади: що очікує на деокуповані території, яким буде формат відбудови, у який спосіб організовуватиметься діалоговий процес, а також як варто працювати з людьми, що залишаються на тимчасово окупованих територіях.

Одним із дискусійних напрямів стала тема створення центрів життєстійкості. Порущувалося питання механізмів їх функціонування, джерел підтримки та інформування громадськості про додаткові можливості від держави. Водночас активно обговорювалися перспективи зміцнення рад внутрішньо переміщених осіб: учасники підкреслювали необхідність підвищення їхньої ефективності, кращої організації та упорядкування чисельності й діяльності.

Значний інтерес викликала якість комунікації між представниками влади та громадського сектору. Під час зустрічі учасники напряду мали можливість звернутися до представників органів влади, висловити занепокоєння та невдоволення існуючими форматами взаємодії. Водночас посадовці надали зворотний зв'язок щодо труднощів у співпраці з громадськими організаціями. Під час заключного кола учасники відзначили, що вдалося почути один одного, поставити важливі запитання та зняти низку «завислих» проблем.

Окремою темою дискусії став брак фінансування та нестабільність його отримання, а також недостатній рівень навичок фандрайзингу серед громадських організацій. Багато учасників пов'язували труднощі у діяльності ГО, ОГС та органів влади насамперед зі станом війни й відсутністю довгострокового стратегічного бачення майбутнього регіону після її завершення.

Також значна кількість учасників висловлювала занепокоєння через зростання розколів усередині громад та між різними групами населення. Цей фактор був визначений як один із найбільш загрозливих для життєстійкості суспільства, адже ускладнює не лише процес відбудови, але й формування довіри, що є критично важливим для відновлення Українського Сходу.

Важливими кроками для підтримки життєстійкості та побудови порозуміння учасники визначили організацію робочих зустрічей для поглибленого обговорення окремих тем, а також створення робочих груп на регіональному та національному

рівнях. Це має забезпечити не лише ширше представництво, але й ефективну координацію між різними ініціативами, що дозволить виробити єдину стратегію збереження ідентичності та життєстійкості. Таким чином, зустріч підтвердила важливість інтегрованого підходу: поєднання державної політики, громадських ініціатив та локальних практик. Лише така взаємодія здатна гарантувати, що процес відновлення Українського Сходу відбуватиметься не шляхом втрати, а шляхом посилення його самобутності та ролі у майбутньому розвитку держави.

2.3. Третя зустріч: 25 березня 2025 року. (онлайн формат).

Студії сходу: діалогові формати порозуміння і подолання конфліктів.

Третя зустріч циклу «Студії Сходу» відбулася 25 березня 2025 року в онлайн-форматі. Вибір теми є закономірним, адже українське суспільство нині переживає період глибокої трансформації, що супроводжується високим рівнем поляризації, конфліктами інтересів і різним досвідом війни у різних груп населення. У таких умовах діалог виступає не лише інструментом комунікації, а й засобом відновлення довіри, зниження напруженості та пошуку спільних підходів до вирішення складних проблем.

Спікери наголошували, що фасилітовані діалоги здатні відігравати ключову роль у громадах, де співіснують різні, а часом протилежні позиції, мета полягає не стільки у досягненні швидких домовленостей, скільки у створенні простору, де кожна людина може бути почутою та зрозумілою. Це особливо важливо для вразливих груп — внутрішньо переміщених осіб, людей з інвалідністю, представників меншин, ветеранів та місцевих громад, які часто залишаються поза увагою.

Особливий акцент робився на необхідності створення безпечного та конфіденційного простору, де учасники можуть вільно висловлювати свої думки без ризику осуду чи тиску. Практика показує, що саме такі умови дозволяють людям відновити впевненість у значущості власної позиції. Дослідження підтверджують: близько 60% представників ВПО Донеччини та Луганщини вважають, що можливість проговорити свій досвід у процесі діалогу допомагає їм долати наслідки травматичного досвіду війни. Це свідчить про дієвість діалогових форматів як елементу соціального відновлення. Приклади успішного застосування діалогу вже є в Україні. Зокрема, у Святогірській громаді саме діалог між військовою адміністрацією та мешканцями дозволив налагодити функціонування громади та знизити рівень напруги. Міжнародний досвід також підтверджує: у повоєнних суспільствах використання

діалогових процесів сприяє зменшенню насильства та формуванню нових основ для мирного співіснування. У цьому контексті фасилітовані діалоги можуть стати одним із ключових інструментів подолання викликів, що постануть перед українськими громадами після завершення війни.

У зустрічі брали участь з доповідями:

1. **Наталя Кертичак**, членкиня правління Фонду «Освіта для демократії» (Республіка Польща), тренерка, фасилітаторка діалогів; з доповіддю *«Діалогові підходи та їх роль в порозумінні»*.
2. **Юрій Степанець**, Голова Правління ГС «Громадські ініціативи України»; з доповіддю *«Кейс налагодження порозуміння в громадах України через діалоги та підготовку мережі фасилітаторів»*.
3. **Тетяна Калениченко**, співзасновниця ГО «Діалог у дії»; з доповіддю *«Фасилітовані діалоги та їхня практика на прикладі ГО "Діалог у дії»*.
4. **Володимир Рибалкін**, голова Святогірської ВА; з доповіддю *«Кейс деокупованої громади в подоланні конфліктів»*.
5. **Яна Любимова**, голова «Ради з вирішення питань ВПО Луганської області»; з доповіддю *«Виклики сьогодення конфліктності суспільства»*.

У зустрічі взяли участь понад 80 представниць і представників ОГС та ініціативних груп, що представляють громадян України, мешканців Донецької та Луганської областей. Під час виступів з доповідями спікери акцентували увагу на таких моментах:

- фасилітовані діалоги можуть бути корисним при поляризації думок, у разі конфліктних ситуацій тощо;
- мета фасилітованих діалогів – зрозуміти, почути інших, пояснити чому людина має саме такий підхід чи думку;
- діалог може, але не мусить привести до певних змін;
- фасилітовані діалоги - це можливість долучити велику частину громади - людей, яких як правило не помічають (люди з інвалідністю, маломобільні люди, меншини, ВПО тощо);
- через діалогові практики люди стають впевнені, що їх думка буде врахована;
- під час фасилітованого діалогу дуже важливо створити безпечний та конфіденційний простір;
- фасилітовані діалоги можуть бути в різних формах, в тому числі з використанням ігрових методик;

- фасилітовані діалоги можуть стати відповіддю на подолання повоєнних викликів у спілкуванні цивільних і ветеранів; ВПО і біженців з одного боку та тих, хто є місцевим у даному населеному пункті; при вирішенні питань відбудови та відновлення тощо;
- приклад Святогірської громади доводить, що діалог ВА і громадян дозволив налагодити стосунки і життєдіяльність громади;
- за міжнародними даними компонент насильства в повоєнних суспільствах може знизитись якщо застосовуються діалогові процеси;
- близько 60% опитаних представників ВПО Донеччини та Луганщини зазначають, що проговорювання в процесі діалогу допомагає їм персонально подолати наслідки травмування.

Під час подальшого обговорення учасниці та учасники ділилися власним досвідом діалогів та звернули увагу на наступні проблемні питання:

- керівник центру підтримки переселенців «Я – Маріуполь» **Володимир Петров** зазначив, що практики діалогів активно застосовуються в центрах «Я – Маріуполь», до цього обов'язково залучаються психологи, які допомагають як на індивідуальному так і на груповому рівнях;
- начальник управління комунікацій з громадськістю, заступник директора Департаменту масових комунікацій Луганської ОДА **Андрій Зайцев** звернув увагу на важливість діалогу між владою та бізнесом для відновлення діяльності останнього та збереження ідентичності й підтримки ВПО;
- виконавчий директор ГС «Коаліція «На лінії зіткнення» **Андрій Грудкін** звернув увагу на проблемні моменти – відсутність на національному рівні комунікаційної стратегії з населенням, яке вимушено залишатися на тимчасово окупованій території тож про діалог наразі не йдеться; так само не прийнято стратегію реінтеграції та повернення державної влади і звідси відсутня робота по підготовці кадрового резерву, робота з молоддю тощо; варто робити акцент на тому, що політика реінтеграції ТОТ і політика збереження ідентичності не вступають у конфлікт; потрібно наголошувати, що закритість і однобока комунікація деяких релокованих ВА не сприяє взаємодії, розвитку і вирішенню проблемних питань;
- представниця ГО «Точка Доступу» **Світлана Ткаченко** зазначила, що діалогові практики потрібні, і громадянське суспільство має опанувати їх як для застосування зараз, так і для вирішення проблем у майбутньому;
- членкиня правління Фонду «Освіта для демократії» **Наталія Кертичак** звернула увагу на те, що в Україні існує багато власного досвіду застосування фасилітованих діалогів та запропонувала вивчати український досвід, зокрема пообіцяла надати матеріали, що розроблені в рамках діяльності Фонду;

- керівник центру підтримки переселенців «Я — Маріуполь» **Володимир Петров** акцентував увагу на тому, що за ініціативи міського голови було проведено низку фасилітованих діалогів, при цьому організатори не лише визначали цікаві для більшості теми, але й аналізували – які теми наразі не можна зачіпати. Все це відбувалося з залученням психологів;

- виконавчий директор ГС «Коаліція «На лінії зіткнення» **Андрій Грудкін** наголосив, що не можна змішувати стратегії комунікації для ВПО в межах країни і для людей на ТОТ, оскільки зараз ми маємо доступ до ВПО та біженців варто працювати з ними, щоб вони були агентами впливу; щодо комунікації з мешканцями ТОТ - треба використовувати зв'язки людей які жили на одній території. Головне «зачепити» якомога більше людей;

- голова правління ГО «Громадська ініціатива Луганщини» **Тетяна Кіріллова** зазначила, ми вже декілька років спостерігаємо за форматом комунікації влади та громади, є приклади коли влада подає інформацію незрозуміло, стандартизованими листами тощо і тоді громада владу не сприймає, при цьому влада не розуміє чому її не сприймають; саме тому варто збирати успішні кейси й напрацьовувати рішення;

- експертка ГО «Асоціація «Відродження та розвиток» **Олена Головкіна** відзначила, що зараз варто проводити фасилітовані діалоги з акцентом на згуртованість, а в подальшому на кроках, які дозволять зробити наше суспільство більш стійким.

Висновки та рекомендації:

1. Варто рекомендувати ОГС і владі звернути увагу на досягнення методології фасилітованих діалогів в Україні, запропонувати вивчати досвід та застосовувати його у своїй діяльності;
2. Варто звернути увагу органів державної влади на відсутність державної стратегії реінтеграції та стратегії комунікації з ТОТ, що не сприяє громадській активності у вирішенні цих питань;
3. Варто збирати й аналізувати успішні кейси застосування фасилітованих діалогів для вирішення проблемних питань, та популяризувати ці досягнення.

Онлайн-зустріч «Студії Сходу: діалогові формати порозуміння і подолання конфліктів» показала, що саме діалог може стати одним із ключових інструментів для зниження рівня соціальної напруги та пошуку шляхів співпраці у складних і поляризованих спільнотах. Обговорення підтвердило, що фасилітовані діалоги — це не лише про методику, а про створення нової культури взаємодії, де важливим є не «довести» свою позицію, а «почути» іншого. Такий підхід відкриває можливості для відновлення довіри й розбудови стійких горизонтальних зв'язків між різними

групами. Особливий акцент було зроблено на потребі формувати безпечний простір, де люди можуть говорити відверто, зберігаючи впевненість у конфіденційності. Саме в таких умовах учасники готові ділитися власним досвідом і травмами, що нерідко стає першим кроком до їх подолання.

Не менш важливим є те, що діалоги дозволяють зробити видимими тих, кого зазвичай не чують: людей з інвалідністю, ветеранів, меншини, внутрішньо переміщених осіб. Залучення таких груп не лише забезпечує інклюзивність, а й формує більш повну картину суспільних потреб. Міжнародний досвід показує: у країнах, які пережили воєнні конфлікти, застосування фасилітованих діалогів знижувало ризик повторного спалаху насильства, бо люди починали відчувати власну участь у прийнятті рішень.

Важливими подальшими кроками мають стати: інтеграція фасилітованих діалогів у практику взаємодії з громадами, особливо у тих сферах, де існує високий ризик конфліктності (реінтеграція, відновлення, підтримка ВПО та ветеранів), розробка стратегії комунікації з тимчасово окупованими територіями та стратегії реінтеграції, яка враховуватиме інструменти діалогу. Відсутність таких документів створює відчуття невизначеності й знижує мотивацію громадян до активності. Також важливо системно збирати й аналізувати кейси успішних фасилітованих діалогів, щоб формувати національну базу практик, які можуть бути масштабовані. Це також допоможе популяризувати культуру діалогу як інноваційний інструмент у роботі з громадами.

2.4. Четверта зустріч: 12-14 травня 2025 року. (офлайн формат).

Студії сходу: взаємодія, безпечний діалог, посилення довіри, локальні ініціативи в умовах трансформації.

Четверта зустріч у межах циклу «Студії Сходу» стала важливим етапом у розвитку дискусійного та практичного виміру попередніх напрацювань. Можливість зустрітися офлайн створила умови для більш глибокої взаємодії учасників, безпосереднього обміну досвідом і створенню середовища довіри, що є критично необхідним для формування сталих партнерств. Атмосфера зустрічі дозволила відчувати реальний запит на діалог і співпрацю між представниками громадянського суспільства, органами влади та місцевими ініціативами.

Цього разу учасниками стали представники інститутів громадянського суспільства, органів місцевого самоврядування, обласних військових адміністрацій, ініціативних і

волонтерських груп. Їхня взаємодія була спрямована не лише на обговорення проблем, а й на пошук конкретних рішень і нових моделей співпраці. Важливим завданням було створення простору для знайомства та формування довіри, адже саме з міжособистісного контакту й розпочинається будь-яка стійка колективна дія.

Особливий акцент було зроблено на ролі громадянського суспільства у процесах відновлення та переосмислення ідентичності Українського Сходу. Учасники мали змогу обговорити нові контексти та виклики, які постають перед регіоном, а також окреслити можливості для ініціювання змін. Такий підхід дозволив розглядати ідентичність не як статичне явище, а як динамічний процес, що формується у взаємодії та під впливом трансформаційних подій.

Зустріч також мала практичний вимір — через тренінгові активності та фасилітовані обговорення учасники підсилювали свої навички у сфері адвокації, планування локальних ініціатив та розвитку культури діалогу. Це дало можливість перейти від декларативного рівня до конкретних інструментів дії, які можуть бути втілені в громадах Сходу України. Не менш важливим результатом стало напрацювання ідей для локальних ініціатив у сфері соціального згуртування, збереження пам'яті та ідентичності, а також посилення культури діалогу. Учасники розглядали, як можна залучати мешканців громад на різних рівнях до процесів відновлення, створюючи умови для їхньої активної участі та відповідальності.

Таким чином, четверта зустріч продемонструвала, що фасилітоване обговорення, поєднане зі стратегічним плануванням і тренінговими підходами, здатне стати потужним інструментом не лише для посилення компетенцій учасників, але й для формування спільного бачення майбутнього регіону. Вона стала простором, де довіра й діалог перетворюються на практичні плани та партнерські ініціативи, а локальний досвід — на ресурс для загальнонаціонального відновлення.

Формат зустрічі: фасилітоване обговорення, тренінгові активності, стратегічне планування.

Фасилітаторка: Світлана Крот

Кількість учасників/учасниць: 20

Серед них чоловіків - 6, жінок-14

Учасники/учасниці є представниками та представницями інститутів громадянського суспільства, обласних військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування, ініціативних та волонтерських груп.

Під час роботи групи було застосовано наступні формати:

1. Формат «знайомство через рандомні питання», картки для знайомства, вправа «факти про Схід України та про кожного учасника», спільне визначення групою правил взаємодії для комфортної роботи для встановлення довіри учасників/учасниць до процесу, фасилітаторки, один до одного/одній, вправа «моя мета на зустрічі»

2. Формат малих груп був обраний для стимулювання активної участі, створення безпечного простору для висловлювань та швидкого збору різнопланових інсайтів;

3. Робота у «великому колі» для висловлення учасниками/учасницями думок, усвідомлень щодо актуальних питань, думок, які вони не встигли висловити під час обговорень в малих групах;

4. Презентація групових напрацювань для загального перегляду, фіксації ключових ідей та виявлення спільних висновків;

5. Формат використання настільної гри, спрямований на активізацію командної взаємодії, формування колективних рішень і спільного бачення стратегічних напрямків розвитку миру в громадах Сходу України.

6. У процесі роботи учасники також спільно створили маніфест, що відображав бачення майбутнього Сходу України та його візуалізацію.

7. Формат збору та кластеризації проблем для визначення «робочих зон» - пріоритетних питань, над вирішенням яких готові працювати учасники/учасниці.

8. Формат тренінгової активності для надання учасникам ефективних інструментів для підтримки діалогових процесів та планування адвокаційних заходів.

Ключові результати зустрічі

1. Одним з ключових результатів зустрічі стало усвідомлення та визнання учасниками/учасницями необхідності створення спільного комунікаційного простору — майданчика чи платформи для постійної взаємодії між собою, а також з представниками місцевої та центральної влади, експертним середовищем. Такий простір мав би забезпечувати можливості для: обговорення актуальних проблем; отримання супервізій і професійних консультацій щодо складних кейсів; реалізації освітніх запитів; розробки спільних комунікаційних та адвокаційних ініціатив; ведення відкритих розмов на складні та чутливі теми; планування й реалізації спільних дій; вихід із власної «Бульбашки»; отримання нової інформації та формування сталих зв'язків

«...Маю позитивні враження, для мене це новинка – такий формат взаємодії. Нові емоції, враження, контакти. Забираю всі ці напрацювання які є. Будемо реалізовувати в нашій службі. Будемо працювати в напрямку збереження та популяризації ідей, які тут почула. Це дуже важливо. Популяризувати нематеріальної та матеріальної культурної спадщини і більше залучати громадській сектор.»

2. Сформувався високий рівень довіри між учасниками, що проявився у відкритості та глибині обговорень. Представники громадських організацій та органів влади з релокованих, деокупованих громад і територій щиро ділилися викликами, болючими досвідами й потребами. Це створило умови для глибшого порозуміння, взаємної підтримки та пошуку точок співпраці.

«...Думки про вдячність. Все організовано дуже класно. Я виходжу з натхненням, рада поспілкуватись з кожним з вас і це ниточка додому. Важко організувати

процес в якому всі не посварились, а вам вдалось- і це дуже ганий мій досвід. Планую працювати з економічною спроможністю українців. Ми працювали з важкими темами, але це було легко і я за це вдячна.»

3. Учасники/учасниці відмітили, що одним з важливих надбань зустрічі є формування концепту роботу з Ідентичністю Сходу України, розумінню з якими темами важливо працювати та формування тем для майбутніх адвокаційних та інформаційних компаній:

- Реформування громадських та молодіжних рад
- Вкладання в розвиток активістів (мовні та ІТ курси)
- Створення спільних програм розвитку
- Створення програм розвитку ВПО
- Створення петицій
- Створення тристоронніх робочих груп
- Особисте спілкування
- Підтримка та розвиток спроможності Рад ВПО
- Створення та підтримка ресурсних та молодіжних центрів
- Мережування та спільні комунікаційні майданчики
- Проведення прес-конференцій
- Розробка державної візії регіонів Сходу
- Державна підтримка регіональних ЗМІ
- Програма підтримки локальних ініціатив Сходу

Огляд ключових тем, які викликали дискусії у учасників обговорень

- Учасники й учасниці акцентували увагу на нестачі чіткої та послідовної комунікації з боку влади щодо майбутнього Українського Сходу. Зокрема, залишаються без відповідей важливі запитання: якою буде державна політика щодо деокупованих територій? Яким чином здійснюватиметься процес відновлення? Як має будуватись діалог з громадами? І якою може бути стратегія роботи з людьми, які наразі перебувають на окупованих територіях? Яким чином має відбуватись процес створення центрів життєстійкості? Як може громадськість дізнаватись про додаткові можливості від держави?
- Також виникало питання покращення спроможності рад ВПО та підвищення рівня їх ефективності, а також впорядкування їх чисельності та діяльності.
- Більшість учасників і учасниць відзначали нестачу фінансування, відсутність фінансової стабільності та недостатній рівень навичок у сфері фандрайзингу.
- У багатьох учасників/учасниць спостерігалось усвідомлення, що основні виклики в роботі ОГС, ГО та органів влади пов'язані зі станом війни та браком стратегічного бачення подальшого розвитку після її завершення.
- Група неодноразово поверталася до теми ідентичності власної та ідентичності Східної України та необхідності збереження її культурної спадщини як важливої складової національного нарративу.

Особливості групової динаміки

Група була сформована з різних рівнів учасників, оскільки у її роботі взяли участь як представники громадських організацій, так і органів влади (органів місцевого самоврядування, центральних органів виконавчої влади, військових адміністрацій). Учасники мали різний професійний досвід — як у реалізації проєктів, їх тематик та напрямів, так і за масштабом діяльності. Це додавало різноманіття підходам і стратегіям мислення — від стратегічного бачення до тактичного. Також відрізнялися рівні обізнаності у законодавстві, політиках донорів і специфіці роботи різних органів влади, комунікаційній політиці. Як представники громадського суспільства, так і органів влади, переживають наслідки війни: постійні загрози безпеці, евакуації та релокації (іноді повторні), що позначається на їхньому психологічному стані, викликаючи відчуття невизначеності, страхи, тривогу та емоційне вигорання. Для зняття напруги в групі застосовувалися вправи з розвитку емоційного інтелекту, арт-

терапія та айсбрейкери та були прийняті принципи взаємодії, які група дотримувалась.

Незважаючи на різноманіття, групі вдалося дотримуватися визначених на початку принципів — слухати один одного, толерантно ставитися до різних думок та ефективно напрацьовувати рішення для поставлених завдань. Учасники також звернули увагу на брак неформальної комунікації між активістами та владою, підкресливши важливість регулярних локальних заходів, які сприяють продуктивному діалогу, розвитку спільних ініціатив і реалізації проєктів. Одним із важливих обговорень було підкреслення необхідності створення постійно діючої платформи «Студія Сходу», яка могла б стати простором для діалогу, співпраці та генерації нових ідей.

Робота з ідентичністю на різних рівнях

Особливу увагу під час зустрічі було приділено темам ідентичності та самоідентифікації учасників і учасниць. Учасники/ці обговорювали, як вони самі визначають свою ідентичність, як їх сприймають інші, скільки рівнів цієї ідентичності є видимими «на поверхні», і як відбувається глибше занурення у власне «я» через рефлексію та аналіз. Це обговорення дало змогу провести паралелі з регіональною ідентичністю Сходу України. Учасники дискутували, як Схід зчитується іншими регіонами країни, які стереотипні комунікаційні моделі впливають на його сприйняття, які ярлики навіщуються, і як ці зовнішні уявлення формують бар'єри для розуміння та діалогу.

На думку учасників найвідомішими фактами про Схід України є :

1. Індустріальний регіон
2. Морські ворота Сходу України

3. Різноманіття: галузеве, природне, мовне, національне
4. Світанок України
5. Регіональні ідентичності: Артемсіль, Артемівське шампанське, Святогірська Лавра, Донбас Арена, Шахтар, Зоря, Спеліосанаторій, Солені Озера, Орнітологічні заповідники.
6. Історичні постаті: Куїнджі, Прокоф'єв, Симоненко, Сосюра, Даль, Бубка, Махно
7. Найтепліше море
8. Терикони, шахти
9. Важка промисловість
10. Ковила, бабаки
11. Найбільший в Європі коксохімічний завод АКХЗ м. Авдіївка
12. Нью-Йорк на Донеччині
13. Заповідники: Кам'яні могили, кургани, половецькі та скіфські баби.
14. Європейський вплив на розвиток та становлення Донеччини та Луганщини
15. Вічна енергія
16. Адаптивність.

Важливим моментом було усвідомлення схожості опису регіону та його відомих рис. Також говорили про позицію більшості та меншості, і що важливо не піти в інфантілізм, намагання усамітнитись, прийняття позиції самозахисту та самоетнізації. В процесі групової роботи учасники/ці працювали над переосмисленням питання ідентичності Українського Сходу та відходу від стереотипного сприйняття іншими регіонами.

1. Підкреслювати спільні риси , які притаманні, як Сходу так і Заходу країни, а саме:
 - Вплив європейців на розвиток регіону
 - Запаси солі
 - Сонячні простори
 - День починається раніше
2. Точки розлому між регіонами:
 - «Вам більше платили та давали дотації»
 - «Донбас нікого не кормив»
 - «Фу.. Азовське море. Чи не ворота»
 - Далекий Схід. Поїду тільки за потреби

- Східняки «за базар відповідають» тримають слово та відповідальні
- «Ви так гарно говорите українською»- здивування
- Промислові сірі робочі міста
- Партія регіонів, Янукович, сепари
- Шахтар, Донбас Арена, ультрас
- Сіль та шампанське в кожній хаті
- Нерелігійний регіон
- Розселені всюди, проявляють активність, втручаються у внутрішні справи.

Ця дискусійна частина стала важливим етапом глибшого осмислення власного позиціонування та пошуку шляхів, як працювати зі стереотипами й упередженнями щодо Сходу. Вона сприяла більш глибокому розумінню регіональної специфіки та необхідності формування нових, відкритих моделей взаємодії між регіонами.

Побудова Миру

Учасникам та учасницям було запропоновано взяти участь в активності зі створення «**Діаманту миру в Україні**». Основним питанням було: якими мають бути ключові заходи, ресурси та процеси для забезпечення миру в громадах — миру, в якому не страшно говорити, миру як позитивного, сталого стану суспільства.

Робота відбувалась у двох групах. Завданням було дійти згоди (прийняття рішень консенсусом) щодо розташування 14 карток із тезами за рівнем важливості — від найбільш до найменш важливих — у контексті побудови позитивного миру.

У процесі обговорення в обох командах виникали дискусії, аргументація, уточнення позицій. Однак протягом години учасники змогли досягти спільного розуміння, побудувати схему «діаманту миру» та додатково згенерувати власні, відсутні в базовому наборі, тези.

У підсумку кожна команда представила власне бачення структури позитивного миру.

Перша команда:

1. Безпека
2. Діалог, Ресурси, довіра
3. Патріотизм, партисипація, мова для порозуміння
4. Інтеграція, правда, пам'ять заради майбутнього, внутрішній мир

5. Освіта миру, готовність захищати(сь), добросусідство

6. Закони і правила

Друга команда:

1. Люди

2. Ресурси, закони та правила

3. Влада, безпека, партисипація

4. Інтеграція, довіра, патріотизм, Діалог

5. Освіта миру, мова для порозуміння, правда

6. Пам'ять заради майбутнього, Добросусідство

7. внутрішній мир

Команди відзначали, що було складно визначити, який із елементів має бути першим, адже всі вони важливі й взаємозалежні. Це підкреслює необхідність комплексного підходу до побудови миру. Учасники також зазначали, що вправу сприйняли як можливість потренуватись у веденні діалогу та пошуку згоди щодо спірних питань.

Діалогові майданчики та теми.

Під час створення «Діаманту миру» учасники та учасниці неодноразово поверталися до теми діалогу як ключового інструменту. Вони наголошували на його важливості для роботи на різних рівнях — як у громадах, так і між владою та громадянським суспільством — і в контексті різних тем: від безпеки до соціального відновлення. Також учасники та учасниці проаналізували наявні майданчики та ініціативи, спрямовані на розвиток діалогових процесів. Окрім цього, вони генерували ідеї щодо нових форматів та просторів, які доцільно створити для підтримки відкритого спілкування, зміцнення довіри та пошуку спільних рішень у громадах Українського Сходу.

Вже існуючі майданчики, ініціативи та теми

№	Теми
1	Місцеві громади та ВПО
2	Студії Сходу
3	Євроінтеграція
4	Бюджетування (органи влади та громадськість)
5	Командотворення
6	Експертне обговорення різних тем
7	Робочі групи
8	Консультаційно – дорадчі ради
9	Консультації з громадськістю
10	Громадські обговорення
11	Збереження зв'язків з громадою ВПО + органи влади
12	Перемовний процес
13	Форум Рад ВПО
14	Діалог правозахисників
15	Між жінками вільної України, окупованої території та росії
16	Відновлення України (форуми, консультації)
17	Маріуполь. Відновлення
18	Сталева мрія Бахмуту (обговорення громади з ВПО)
19	Влада та бізнес (діалог га рівні ОВА)
20	Збереження локальної ідентичності окупованих територій

Майданчики та теми, які варто створити

№	Теми
1	Діалоги на теми гендерної нерівності
2	Освітняни+МOM
3	Військові + цивільні
4	Діалоги міжнародного рівня + безпека
5	Форум (наживо) з ковідних часів немає регіональних заходів
6	Публічні заходи

7	Суспільний діалог щодо умов завершення війни (соцмереж)
8	Між Українцями в Європі та Україні
9	Угода про Надра
10	На рівні громади- влада-мешканці-деокуповані громади
11	Між державою ТГ-ВА-Громадський сектор
12	Компенсація за зруйноване житло (ради ВПО, громадянське суспільство, депутати ВР)
13	Вибори в Україні (громадське суспільство, міжнародники)
14	Робота військових адміністрацій окупованих територій (держава, громадськість, суспільство)
15	Статус громадян для держзрадників
16	Реформа виборчого права (цензура для виборців, цензура для кандидатів.)

Створення маніфестів про Схід України.

Наступним етапом роботи стало створення учасниками та учасницями власного маніфесту — послання про Схід України. Це була можливість озвучити своє бачення регіону, його унікальності, потенціалу, викликів і значення для всієї країни. Робота проходила в групах, кожна з яких мала свободу у формі та змісті. У результаті було представлено три унікальні маніфести.

Маніфест групи 1

Маніфест побудований як умовна подорож через три часові площини — минуле, сучасність, майбутнє. Учасники розпочали з опису минулого, яке у багатьох асоціюється з миром і «простим щастям» радянських часів — діти, квіти, побут. Проте ці «радощі» були пасткою, що затягувала в імперське мислення, підкріплене репресіями, голодомором, колективізацією.

Образ минулого подано як шахову партію — політичну гру, де люди ставали пішками в руках системи. У сучасності — продовження боротьби за незалежність, лінія розлому між регіонами, зокрема між Дніпропетровською та Донецькою областями. Особливий акцент зроблено на Луганщині — регіон, який мав би бути «в жовтих тонах» (як

Головна ідея маніфесту — трансформація минулого через усвідомлення втрат і цінностей задля створення спільного, сильного майбутнього. Люди регіону — носії цього потенціалу. **«Сонце України сходить на сході України»**

Висновки за результатами створення маніфестів про Схід України:

1. Цінність регіону через людський, природний та культурний капітал. Усі три групи підкреслили унікальність Сходу України як простору багатої природи, глибокої історії та сильних людей. Людський потенціал регіону розглядається як головна опора для відновлення та розвитку.
2. Болюче минуле та досвід втрат — як частина колективної пам'яті. Учасники не оминали теми травм — від репресій до війни. Цей досвід не роз'єднує, а навпаки — формує основу для спільного переосмислення й глибшої національної єдності.
3. Бачення майбутнього-через примирення, гідність та розвиток. У всіх маніфестах звучить прагнення до миру, безпеки, родинного добробуту, відкритості та впевненого погляду в майбутнє. Йдеться не лише про фізичну відбудову, а й про відновлення довіри та надії.
4. Діалог як ключ до порозуміння та відбудови. Визначальним інструментом для побудови нового бачення регіону став діалог — як усвідомлений процес

слухання, домовленості й співдії. Сам формат створення маніфестів став практикою діалогу та спільного пошуку.

5. Потреба у нових символах і наративах для Сходу. Учасники прагнули відійти від стереотипних образів регіону як лише зони бойових дій. Натомість вони сформували образ живого, красивого й глибокого Сходу, гідного поваги та уваги всієї країни.
6. Необхідність інформаційних кампаній і адвокації. На основі створених маніфестів чітко простежується запит на посилення інформаційної присутності Сходу України в національному публічному просторі.

Ідеться про потребу у:

- кампаніях, що популяризують культурну, історичну та людську унікальність регіону;
- адвокаційних ініціативах, спрямованих на підтримку регіону з боку державних інституцій, медіа та громадянського суспільства;
- створенні нових платформ для висвітлення голосів місцевих громад, особливо в контексті миротворення, відновлення, розвитку молоді та інклюзії.

Під час обговорень третього дня учасники та учасниці говорили про наявні ініціативи, спрямовані на підтримку та розвиток Сходу України. Цей аналіз дозволив не лише зафіксувати успішні практики, а й критично оцінити ті з них, що не виправдали очікувань або втратили актуальність. Учасники поділилися власним досвідом залучення до таких програм, вказали на сильні й слабкі сторони, а також окреслили, що саме сприяє або, навпаки, гальмує ефективну реалізацію ініціатив у регіоні.

Обговорення було важливим кроком до формування глибшого розуміння того, які підходи варто підтримувати й масштабувати, а які потребують перегляду або переосмислення.

Ефективні ініціативи, які існують станом на зараз та стосуються Сходу України:

Учасники та учасниці відзначили низку діючих ініціатив, які мають позитивний вплив на розвиток регіону, підтримку громад і формування позитивного наративу про Схід України. Серед них:

- Культурні проєкти та платформи, які фокусуються на збереженні й популяризації локальної ідентичності (наприклад, фестивалі, арт-резиденції, документальні проєкти).
- Освітні ініціативи для молоді — тренінги, табори, обміни, які формують активну громадянську позицію та зшивають країну.
- Місцеві медіа та інформкампанії, що фокусуються на історіях людей, локальних змінах, миротворенні.
- Громадські організації, що працюють у сфері прав людини, психологічної підтримки, інтеграції ВПО.
- Програми підтримки місцевих бізнесів та релокованих підприємств, які допомагають збереженню економічної активності в регіоні.

Існуючі, але неефективні ініціативи.

Окремо були згадані ініціативи, які наразі існують, але не мають очікуваного впливу або стикаються з труднощами в реалізації:

- Формальні діалогові майданчики, які працюють без реального залучення громадськості, часто виглядають імітаційними, без наступних дій.
- Ініціативи з «допомоги Сходу», які не враховують локальний контекст — спускаються згори, мають слабкий зворотний зв'язок із громадами.
- Недостатньо інтегровані державні програми, в яких відсутній компонент сталості або довгострокової підтримки.
- Короткострокові проєкти з поганою комунікацією, які не створюють відчуття довіри чи залучення місцевих мешканців.
- Гуманітарні хаби, робота яких потребує переосмислення (збереження горизонтальних зв'язків та ідентичностей).

Теми, які потрібно піднімати, але про них мало говорять, або зовсім не говорять

№	Теми
1	Повернення з полону людей
2	Колаборанти та політика щодо них
3	Культурні заходи та робота зі спадщиною
4	Робота з житловими питаннями для ВПО (перший внесок за рахунок бюджетних коштів, використання недобудов)
5	Ради ВПО – налагодження взаємодії (регіональні з обласними)
6	Долучати ВА до вирішення питань ВПО в тих громадах, куди вони переїхали
7	Впорядкувати волонтерський сектор (партисипація, процент бюджету віддавати на волонтерство)
8	Адвокатування упорядкування генерації свят (не генерувати нові постійно)
9	Формування політики по створенню механізмів повернення предметів культурної спадщини в Україну
10	Формування понятійної бази про Луганщину та Донеччину на державному рівні та міжнародному рівні
11	Формування спільноти Українських Донеччини та Луганщини та представлення на міжнародному рівні
12	Взаємодія влади та громади щодо ВПО
13	Робота з ідентичністю
14	Цифрування матеріалів щодо культурної спадщини
15	Об'єднання ініціатив та громадянського суспільства з метою реального впливу
16	Прийняття та імплементація управлінських рішень на всіх рівнях влади
17	Створення координаційного центру (орган управління)
18	Робота з ресурсами (людські, матеріальні)
19	Наявні інструменти (звернення, петиції, входження до робочих груп)
20	Державна візія регіонів Сходу

21	Державна підтримка регіональних ЗМІ воюючих областей
22	Програма підтримки локальних митців Сходу
23	Розширення джерел та форматів інформування щодо ініціатив спільноти.
24	Експертні зустрічі (люди долучені до певної тематики)
25	Донорська та менторська підтримка ініціатив
26	Сформувати, формалізувати спільноту Сходу
27	Підсилення спроможності активістів (ІТ, мовні курси)
28	Реформування молодіжних та громадських Рад
29	Психологічне відновлення активістів
30	Створення мобільних виставок, музеїв
31	Публічні заходи до нових видатних дат (знищення Драмтеатру.)
32	Майбутнє Сходу України – ініціативи з інституційного відновлення в окупованих регіонах
33	Проекти відновлення громад після деокупації, як результат школа відновлення громад при АМУ
34	Публічне управління в умовах воєнного стану
35	Залучення громад Сходу до відновлення своїх громад
36	Постійно функціонуючий майданчик Студії Сходу

Ключові питання дискусії:

Окрему увагу викликало питання **незалежності** та інтеграції в приймаючі громади. Постало важливе питання: наскільки глибоко варто інтегруватися та чи не ускладнить це повернення? Яка різниця між інтеграцією та включенням? Як може відбутися повернення додому?

Питання безпеки як ключова передумова сталого розвитку

Одним із центральних питань, порушених учасниками, стало питання безпеки у громадах. Було чітко сформульовано: безпека має бути на найвищому рівні, адже вона є фундаментом будь-яких трансформацій. Якщо громада перебуває в умовах постійної загрози – першочерговим стає завдання виживання, а не розвитку. Якщо страшно говорити – важко щось створювати, відновлювати чи налагоджувати діалог. Учасники підкреслили, що безпека – це не лише про фізичний захист, а й про

психологічну, інформаційну та комунікаційну безпеку. Вільний, безпечний простір для голосу громади — це умова, за якої можлива участь, довіра та співтворення майбутнього. У цьому контексті надзвичайно важливим є розвиток адвокаційних стратегій на різних рівнях — від локального до національного. Йдеться про:

- просування запитів громад щодо реального захисту (укриття, стабільний зв'язок, реагування на загрози);
- захист права голосу — збереження простору для відкритої розмови, особливо в уразливих громадах;
- лобіювання програм підтримки, що враховують безпековий контекст Сходу України та реальні потреби мешканців.

Таким чином, адвокація стає інструментом забезпечення умов, у яких громади не просто виживають, а можуть стати суб'єктами змін.

Людський капітал як ключовий ресурс відновлення

Учасники наголошували на тому, що найважливішим ресурсом для відновлення та розвитку громад є самі люди. Саме вони ініціюють зміни, формують запити, об'єднуються навколо ідей і трансформують простір, у якому живуть. Тому в усіх планувальних і стратегічних процесах необхідно враховувати настрої, потреби та мотивацію мешканців — як внутрішньо переміщених осіб, так і тих, хто залишився в громадах. Було підкреслено, що відбудова має рухатися природним шляхом: спершу — економічна стабілізація (робочі місця, інфраструктура, базова безпека), а вже потім-культурна, освітня та соціальна робота. Це не означає ієрархію за важливістю, а радше — логіку послідовності: без базових умов люди не зможуть повноцінно включитися у довгострокові процеси розвитку та творення нової якості життя. У цьому контексті важливим завданням є підсилення потенціалу місцевих ініціатив і лідерів, а також створення умов для їхнього включення в діалог із владою, донорами, бізнесом. **Люди — це ті, хто не лише потребує допомоги, а й здатні її творити для інших.**

Також актуальним є питання **збереження спільноти**, яка є носієм ідентичності та культурної спадщини. Як запобігти культурному стиранню та втраті унікальних традицій?

Наступні кроки:

- Організація робочих зустрічей для обговорення та посилення ключових тем.
- Перехід від локальних ініціатив до робочих груп через спільну координацію та співпрацю.
- Створення Платформи як необхідного інструменту для системної роботи.
- Формування формату спілки наприклад Конгресу Рад ВПО або іншого утворення, який передбачатиме створення експертних груп для вирішення стратегічних питань.
- Трансформація структури Рад ВПО для підвищення ефективності їхньої діяльності.

Під час заключного кола учасники висловлювали наступні думки.

Воронцова Олеся- враження про спілкування з незабутніми людьми, я повернусь в це коло найближчим часом та не залишу цю діяльність. Забираю враження, емоції, стан комфорту. Що планую робити- працювати з радами ВПО, їх потрібно робити дієвими та вчити новому.

Шевцова Євгенія - Це було нетривале перезавантаження. Я надихнулась на нові справи та ідеї, сподіваюсь що будуть подали сталими ці зв'язки та комунікації. Пропоную всім разом спілкуватись і працювати в цих напрямках.

Петров Володимир- Попереду ще багато роботи, чекаю фінальних висновків з нашої роботи. Забираю собі нові знайомства та нові меседжі, буду опрацьовувати і використовувати все в своїй роботі. Важливо робити все про що ми говорили.

Резков Михайло -Це перезавантаження наче і робота і відпочинок. Забираю новий досвід та знайомства. Нові цікаві думки, буду потрошки реалізовувати думки які тут почув в своїй невеличкій громаді. Потрібно об'єднувати всі ці ініціативи, щоб мати результат.

Кушелева Альбіна - Захід був багаторівневий, цікавий. Інтегрований. Гарний захід, забираю з собою ініціативу щодо створення центра координування громадських ініціатив.

Іванушкіна Марина - Я познайомилась з людьми які мають значний досвід в громадській діяльності. Було дуже важливо поспілкуватись, відчутти що ми в чомусь дуже сильно перетинаємось. Ці 3 дні це прям мозковий штурм. Кожна наша

презентація це ідеї які важливо втілювати. Сподіваються на співпрацю. Завжди готова до співпраці. Хочеться бути в колі своїх людей.

Речкіна Катерина -Маю позитивні враження, для мене це новинка – такий формат взаємодії. Нові емоції, враження, контакти. Забираю всі ці напрацювання які є. Будемо реалізовувати в нашій службі. Будемо працювати в напрямку збереження та популяризації ідей, які тут почула. Це дуже важливо. Популяризувати нематеріальної та матеріальної культурної спадщини і більше залучати громадській сектор.

Новикова Наталія - Думки про вдячність. Все організовано дуже класно. Я виходжу з натхненням, рада поспілкуватись з кожним з вас і це ниточка додому. Важко організувати процес, коли всі не посварились, а вам вдалось і це дуже граний мій досвід. Планую працювати з економічною спроможністю українців. Ми працювали з важкими темами, але це було легко і я за це вдячна.

Орловський Олексій -Думка. Що далі з цим робити. Це все корисно, але нам треба думати що далі робити і на який етап виходити. Все має свій обсяг та стелю. Як розвивати спільноту. Що з нею робити. Що я планую робити- шукати відповіді на всі ці питання. Забираю частково відповіді на свої питання.

Висновки по результатам обговорення групи:

1. Партисипація як спосіб знизити напругу, а не лише залучити.

Участь у прийнятті рішень сприймається не як формальність чи «залучення», а як спосіб впоратись із недовірою, яка накопичилась у громадах. Участь у спільному напрацюванні рішень допомагає знизити конфліктність, сформувані відчуття спільного простору відповідальності. При цьому учасники відзначали, що не завжди мають ресурси (емоційні, часові, інституційні), щоби брати участь — тому підтримка таких процесів має бути організованою, з чіткими правилами, а не нав'язливою активністю.

2. Взаємодія з владою часто зводиться до інформування, але не до впливу.

Попри велику кількість формальних каналів комунікації (звернення, петиції, запрошення до обговорень), ефекту впливу на рішення мало. Цей розрив учасники пояснюють не стільки небажанням влади, скільки відсутністю прозорої логіки, як ці рішення формуються. А це створює відчуття неможливості впливу і втоми. Довіру до процесів можна вибудовувати не тільки великими публічними кампаніями, а через

передбачуваність: розуміння, як і на якому етапі можна долучитися, хто приймає рішення і як реагує на пропозиції.

3. Ресурсні перекося формують нерівний доступ до участі.

Участь у процесах часто відкрита «на папері», але залежить від знань, часу, зв'язків, стабільного доступу до інтернету чи логістики. Частина громади не встигає реагувати або не має змоги висловитися. Учасники пропонують зважати на це при створенні майданчиків — зокрема, комбінувати онлайн і офлайн, давати час на повернення до тем, а не поспішати з результатами.

4. Діалог як інструмент не рішень, а витримки.

Діалог сприймається не стільки як шлях до швидкого рішення, скільки як спосіб «бути на зв'язку», витримувати різність, вчитися домовлятися. Це особливо важливо в регіонах, де є багато травматичного досвіду, недомовленостей і різного бачення «що далі». Учасники не шукали однієї правди — натомість важливо було почути інші позиції, проговорити суперечності й домовитися про правила гри на майбутнє.

5. Безпека як тиша і право говорити.

Питання безпеки звучало не лише в контексті воєнних загроз, а й у сенсі свободи говорити. Якщо в суспільствах небезпечно висловлюватися або чути вразливим — усе зводиться до виживання. Створення «майданчиків довіри» і публічного проговорювання складних тем — це теж про безпеку, але немілітарну. Саме це було одним із непрямих запитів до майбутнього комунікаційного простору.

Наступні кроки

1. Запуск основного комунікаційного майданчика «Студії Сходу»

- Доформування моделі (формат, цільова аудиторія, теми, модерація).
- Запуск серії подій (онлайн/офлайн), орієнтованих на проговорення складних тем без необхідності доходити згоди.
- Паралельне документування напрацювань, як матеріалу для майбутніх адвокаційних ініціатив.

2. Аудит наявних ініціатив і ресурсів

- Провести інвентаризацію діючих майданчиків, організацій, форматів, які вже працюють із темами Донеччини й Луганщини.

- Визначити, які ініціативи потребують підсилення, де є дублювання, а де — білі плями.

3. Побудова адвокаційної стратегії на базі виявлених тем

- Виокремити 5–7 пріоритетних напрямків для адвокації (напр., створення державної візії Сходу, житлові програми для ВПО, підтримка локальних ЗМІ, впорядкування статусу волонтерства).
- Сформувані робочу групу з представників громад, експертів і організацій для координації цієї адвокації.

4. Підготовка просвітницької кампанії про роль участі в управлінні.

- Простими словами пояснити, як впливати на рішення, чого реально можна очікувати від участі.
- Зробити це через відео, візуальні матеріали, публічні зустрічі — з прикладами з регіонів.

5. Організація «тихих» зустрічей — простору для довіри без очікувань результату.

- Створення регулярних малих форматів (10–15 людей) для безпечного обговорення досвіду, болючих тем, переосмислення ідентичності.
- Не обов'язково з публічним продуктом — акцент на глибину й повторюваність.

6. Підтримка ініціатив з цифровізації, архівації й репрезентації культурної спадщини Сходу

- Зібрати кейси, що вже створені (музеї, виставки, мобільні архіви).
- Запустити мікрогрантову підтримку на проєкти цифрового збереження пам'яті та публічного розповідання.

7. Формування мережі спільнот Донеччини та Луганщини для обміну досвідом

- Регулярні тематичні зустрічі (онлайн/офлайн).
- Візити в інші регіони, де живуть або працюють активні представники Сходу.
- Поступове формування представництва цієї мережі на національному та міжнародному рівнях.

Ці кроки не передбачають одномоментних рішень, але створюють базу для повільної, проте сталої інфраструктури взаємодії, у якій голоси зі Сходу звучать не тільки в кризу, а постійно.

2.5. П'ята зустріч: 24 червня 2025 року (онлайн формат).

Студії сходу: дизайн мислення для планування повоєнного належного врядування і людиноцентричного відновлення.

П'ята зустріч відбулася в онлайн форматі та в її фокусі були ініціативи, спрямованої на розробку стратегічних підходів до відновлення східних регіонів України. Захід об'єднав представників обласних державних адміністрацій, науковців, експертів та практиків з метою обговорення ключових викликів і можливостей у плануванні повоєнного розвитку Донецької та Луганської областей. Змішаний онлайн-формат зустрічі забезпечив широке географічне охоплення та залучення експертів незалежно від їхнього місцезнаходження, що є критично важливим в умовах воєнного стану.

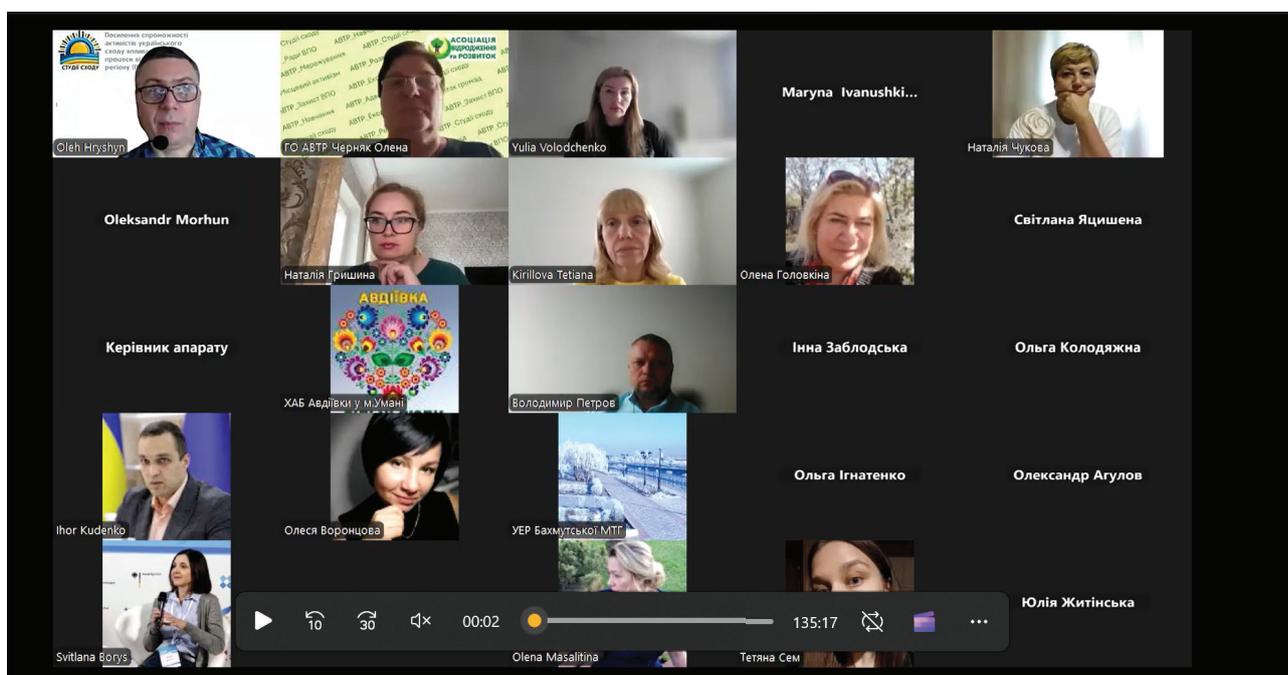
Особливістю цієї зустрічі став акцент на застосуванні методології дизайн-мислення як інструменту формування людиноцентричних рішень у сфері публічного управління та відновлення. Дизайн-мислення, що базується на глибокому розумінні потреб громадян, ітеративному підході до вирішення проблем та міждисциплінарній співпраці, дозволяє створювати інноваційні та практичні рішення навіть у найскладніших умовах воєнного та повоєнного часу.

Застосування дизайн-мислення у плануванні регіонального розвитку передбачає п'ять ключових етапів: емпатію (глибоке вивчення потреб людей), фокусування (визначення справжньої проблеми), генерацію ідей (пошук нестандартних рішень), прототипування (швидке створення пілотних версій) та тестування (перевірку рішень у реальних умовах). Цей ітеративний процес особливо цінний для східних регіонів України, де традиційні підходи часто виявляються неефективними через унікальність викликів, спричинених тривалою окупацією та масштабними руйнуваннями. Методологія дозволяє швидко адаптуватися до мінливих умов, залучати громади до процесу прийняття рішень та створювати інклюзивні стратегії, які враховують

інтереси всіх верств населення – від внутрішньо переміщених осіб до тих, хто залишився на деокупованих територіях.

У зустрічі взяли участь представники регіональних органів влади, які безпосередньо працюють над стратегічним плануванням відновлення, а також провідні науковці та практики, що володіють унікальним досвідом роботи з деокупованими територіями та громадами. Такий формат забезпечив продуктивний діалог між теорією та практикою, між стратегічним баченням та операційною реалізацією.

Під час зустрічі були презентовані регіональні підходи до планування відновлення, обговорення науково-методологічних основ стратегічного планування для окупованих територій, а також аналіз соціально-психологічних аспектів повоєнної реінтеграції. Учасники мали можливість обмінятися досвідом, обговорити виклики та спільно працювати над пошуком оптимальних рішень.

У зустрічі брали участь з доповідями:

1. **Наталія Гришина**, начальник управління зведеного аналізу та стратегічного розвитку департаменту економіки Донецька ОДА; з доповіддю «*Кроки планування повоєнного належного врядування і людиноцентричного відновлення – бачення команди Донецького регіону*». Пані Наталія зазначила: стратегічне планування в нашій державі семирічне, зараз іде 2й стратегічний цикл, який триває з 2021 року до 2027 року. Дон ОДА розробила стратегію розвитку на цей період. Ця робота проводилась ще в 2019 - 2020 рр, тоді вже в нашій області велись бойові дії, якщо вся

країна на той час планувала подальший розвиток, то ми переживали бойові дії та хотіли зберегти людський потенціал. Пріоритетами була молодь, вони їдуть до ВУЗів та не повертаються. Але 2022 рік все змінив. У нас є руйнування. На початку цього року була проведена робота з оновлення стратегії, щоб включити ті виклики, які є на даний момент. На що звернули увагу на те, що планувати в умовах невизначеності - складне завдання. Було обрано сценарний підхід, було розроблено 4 сценарії: оптимістичний, песимістичний, базовий, інноваційний. За основу було прийнято базовий сценарій. В рамках цього сценарію було розроблено три стратегічні цілі:

1. ефективне управління в громадах та регіоні з урахуванням викликів, які є на даний момент: подолання наслідків бойових дій, підготовка громад до відновлення тощо;
2. збереження та розвиток людського капіталу;
3. стабілізація економіки, як основа повоєнного відновлення.

Наступний планувальний період буде до 2034 року. Будуть розроблятися державна стратегія та відновлюватись регіональна стратегія.

2. Ігор Куденко, Департамент економічного розвитку і зовнішньоекономічної діяльності Луганської ОДА; з доповіддю *«Кроки планування повоєнного належного врядування і людиноцентричного відновлення – бачення команди Луганського регіону»*. - у нас в Луганській області є стратегія регіонального розвитку до 2027 року. Нажаль, область майже повністю окупована, тому вона не може бути виконана. В цьому році ми почали процес перезапуску стратегії. Була створена робоча група, в якій ми дотримувались пропорційності між представниками органів влади, бізнесу та громадського сектору. У нас є певна концепція щодо того, що цей документ включає. До 2027 року у нас діє стратегія, яку ми будемо реалізовувати до моменту окупації. Це 2 великі блоки: 1. Комунікація з тимчасово окупованими територіями. Бо ми розуміємо, що на ТОТ у нас знаходиться у 2-3 рази більше громадян, ніж на підконтрольній території. 2. Орієнтований на збереження регіональної ідентичності на підконтрольній території. І далі настає цікавий момент - це стратегія після моменту деокупації. Орієнтовно це буде саме стратегія на 2027 -2034 роки. Але на даний момент відсутня державна стратегія щодо дій під час деокупації.

3. Інна Заблодська, докторка економічних наук, професорка, Заслужений економіст України, ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України»; з доповіддю *«Стратегічне планування розвитку окупованих територіальних громад: проблеми та інструменти»*.

Стратегічне планування - це новий сенс процесу розвитку. Громади хочуть стабілізувати ситуацію та зберегти потенціал та потім вже рухатись далі. Щодо

сучасних підходів: сценарне планування, когнітивне планування, моделювання на основі супутникових даних. Але щодо ситуації в Україні є певні проблеми: 1. втрата контролю над територіями, 2. руйнування інфраструктури, 3. демографічне зрушення та міграція, 4. складність процесу планування через невизначеність тощо. Але найголовніший момент - це нівелювання ідентичності Донецької та Луганської областей в суспільстві. Також є інституційні виклики: 1. невизначений юридичний статус громад, 2. обмежений доступ до ресурсів та даних, 3. перешкоди для комунікації з жителями, 4. Ризики безпеки для лідерів громад тощо.

4. **Олена Масалітіна**, творчиня/віце голова Ради EdCamp Ukraine; з доповіддю *«Лінії розлому війни, як лікувати і вчитись планувати спільне майбутнє»*.

- перше оці лінії розлому, які досліджують, вони не існують самі по собі. Дуже часто, де є маленька тріщинка, ворог вкладає купа ресурсів, щоб роз'єднати суспільство. Як цьому запобігати? Це будь які програми розвитку критичного мислення. Коли ви розробляєте стратегію - це ефективний запобіжник.

Друге, люди, яким дуже боляче, роблять боляче іншим. Як запобігти цьому? Застосовувати програми соціально-емоційних навичок.

5. **Олександр Моргун**, заступник директора комунального комерційного підприємства Маріупольської міської ради «М.ЄХАБ» з архітектурно-урбаністичного розвитку; з доповіддю *«Кейс планування відбудови Маріуполя»*.

- хочу поговорити про візію просторового розвитку. Наголошую, що це не генплан. Це документ суспільного договору, щоб кожен дотичний до міста розумів куди ми всі рухаємось. Він має виражену просторову складову, але по-перше, це документ суспільного договору. Нашій громаді спочатку треба було зрозуміти куди ми йдемо далі: ми проводили фасилітовані зустрічі з мешканцями Маріуполя. В результаті вдалося напрацювати візію. З чого ця візія складається? Вона складається з: місія та пріоритети, консенсус та співпраця, етапи розвитку громади, можливості, ризики. Чи вже час обговорювати відродження Маріуполя? Звичайно так. Треба розуміти як ми будемо відновлювати: власними силами чи ні? Треба зустрічатись з партнерами та обговорити ці питання. Треба розуміти хто буде розробляти. Ми розуміємо, що відновлення міста - це дуже складний процес і тому підготовка студентів заздалегідь - це процес, який треба починати зараз і формувати кадровий потенціал людей. Тому в якості практичного кейсу, у нас зараз є кейс співпраці з Маріупольським ВУЗом ПДТУ з кафедрою архітектури.

6. **Роман Кисленко**, аналітик ГО «Точка доступу»; з доповіддю *«Після повернення: як планувати залучення громад, коли ще немає рамки влади?»*.

- моя тема про деокуповані території, вона більше візійна та на майбутнє, але вона

важлива. Поки не реалізовані всі завдання стабілізації від очищення територій до стабілізації безпеки, перехідне правосуддя, занадто раннє впровадження участі може створити небезпечні моменти. Це має знайти відклики в нашій політиці, в наших стратегіях. Тому що невизначеність певної рамки (якою буде архітектура публічного управління) також впливає на ці рамки. Досвід постконфліктних держав показує, що інституційний вакуум після звільнення - це норма. І найгірше, що можна зробити - це дистанціювати громади від процесу прийняття рішень. Отже, які форми можливі? Адже це актуальні як для деокупованих, так і для прифронтових територій. Якщо держава вирішить створити військово- цивільні адміністрації, то можна створювати громадські ради при таких органах. Тут дуже важливий людиноцентричний підхід, який є стратегічним.

7. Наталія Петренко, заступник голови Асоціації ОТГ; з доповіддю «*Виклики і загрози збереження спільноти релокованих громад*». -зараз важливо зберегти не тільки територій, а й людський капітал. Адже борються за людей, за уми, за спроможних, за дієвих. У нас є зараз 4 асоціації, які можуть опікуватись такими територіями. Нажаль, соціологія за час війни майже втрачена. Лінія фронту рухається і створюються військово-цивільні адміністрації. Там, де на територіях призначені місцеві голови, які були обрані, там довіра ком'юніті - там довіра збережена. Різниця відчувається коли людина не з тої територія, яку вона очолює. Також важливу роль грають колективи, які виїхали. Звісно ці колективи ужаті в 3-4 рази. Також наголошую, що збереження закладів освіти - це важлива прив'язка до дому, це важливий момент збереження ідентичності.

Тетяна Кіріллова: -я про ресурси та формування держполітики Донецької та Луганської областей. Якщо не буде формування державної політики, то всі наші розмови будуть без ресурсів та без підтримки. Щодо стратегічного планування: навіть по Київській області (навіть не маючи руйнувань) дуже складний процес стратегічного планування. Що вже казати про Донецьку та Луганську область? Концепція повинна бути. Бачення після якогось періоду воно має бути.

Олена Головкіна: чому сьогодні такий пул спікерів? Ми залучали представників різних напрямлень: державна влада, науковці, представники хабів тощо. Нам треба спільно подумати як далі продовжувати діалоги та гуртувати спільноту. Ми хочемо об'єднати небайдужих та надалі формувати сенси.

Також у зустрічі взяли участь понад 30 представниць і представників ОГС та ініціативних груп, що представляють громадян України, мешканців Донецької та Луганської областей.

Висновки та рекомендації:

1. Варто посилити співпрацю з українськими науковцями, зокрема з ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України» в особі пані Інни Заблудської;
2. Варто звернути увагу органів державної влади на відсутність «рамки» державного планування щодо ТОТ та підконтрольних територій Донецької й Луганської областей;

За результатами онлайн-зустрічі «Студії Сходу» учасники напрацювали комплексне бачення ключових викликів та можливостей у плануванні повоєнного відновлення східних регіонів України. Водночас учасники зустрічі звернули увагу на системні прогалини у державній політиці щодо тимчасово окупованих та деокупованих територій. Зокрема, було наголошено на критичній відсутності єдиної державної рамки для подальшого планування і діяльності, що ускладнює координацію зусиль між різними рівнями влади та унеможлиблює ефективне стратегічне планування. Ця проблема набуває особливої гостроти в контексті необхідності синхронізації регіональних ініціатив з національною стратегією відновлення.

Окрему увагу було приділено досвіду роботи з релокованими громадами, що є унікальним викликом для східних регіонів. Учасники обговорили наявні практики підтримки переміщених спільнот, виклики збереження їхньої ідентичності та згуртованості, а також критично важливі аспекти комунікації між різними сегментами населення – тими, хто евакуювався, хто повертається, і тими, хто залишався на окупованих територіях. Ці питання безпосередньо пов'язані з концепцією людиноцентричного відновлення, оскільки соціальна тканина громад є фундаментом для успішної реінтеграції. Також важливо активізувати взаємодію регіональних органів влади з українськими науковими установами, зокрема з ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України». Це науково-методологічний супровід стратегічного планування, який може забезпечити інститут, є критично важливим для розробки обґрунтованих та виважених рішень щодо відновлення східних регіонів.

2.6. Шоста зустріч: 21-23 липня 2025 року. (офлайн формат).

Студії Сходу: використання дизайн мислення, проєктних підходів до вирішення системних питань планування майбутнього.

Протягом трьох днів учасники з різних громад Донецької та Луганської областей працювали над конкретними викликами своїх регіонів, використовуючи інструменти дизайн-мислення та проектні підходи.

Головною метою зустрічі було створити та зміцнити працюючі зв'язки між людьми, які щодня займаються відновленням Сходу – активістами громадських організацій, представниками місцевої влади та підприємцями. Учасники працювали в групах над реальними кейсами: як зберегти громаду, частина якої в евакуації, як налагодити діалог між владою та бізнесом у плануванні відбудови, як відновити довіру між людьми з різним досвідом війни. Тридобовий формат дав можливість не просто обговорити проблеми, а дійти до практичних рішень та домовитися про конкретні дії.

Учасники зустрічі отримали можливість попрацювати з методами, які допомагають структурувати складні завдання та знаходити нестандартні виходи. Учасники працювали з різними ідеями проєктів – від створення майданчику для діалогу між переселенцями та місцевими до розробки стратегії збереження культурної спадщини зруйнованих міст.

Окрему увагу приділили питанню впливу громадських організацій на процеси прийняття рішень. Учасники обговорювали, як ефективно комунікувати з владою, як будувати аргументацію для своїх ініціатив, як залучати бізнес до соціальних проєктів. Важливою частиною програми стала робота над формуванням нових форматів партнерства, де кожна сторона – громадськість, влада, бізнес – розуміє свою роль та відповідальність у відновленні регіону.

Фасилітаторка: Крот Світлана

Кількість учасників/учасниць: 20

Серед них чоловіків - 8, жінок-12

Учасники/учасниці є представниками та представницями інститутів громадянського суспільства, обласних військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування, ініціативних та волонтерських груп Донецького і Луганського регіонів

Під час роботи групи було застосовано наступні формати:

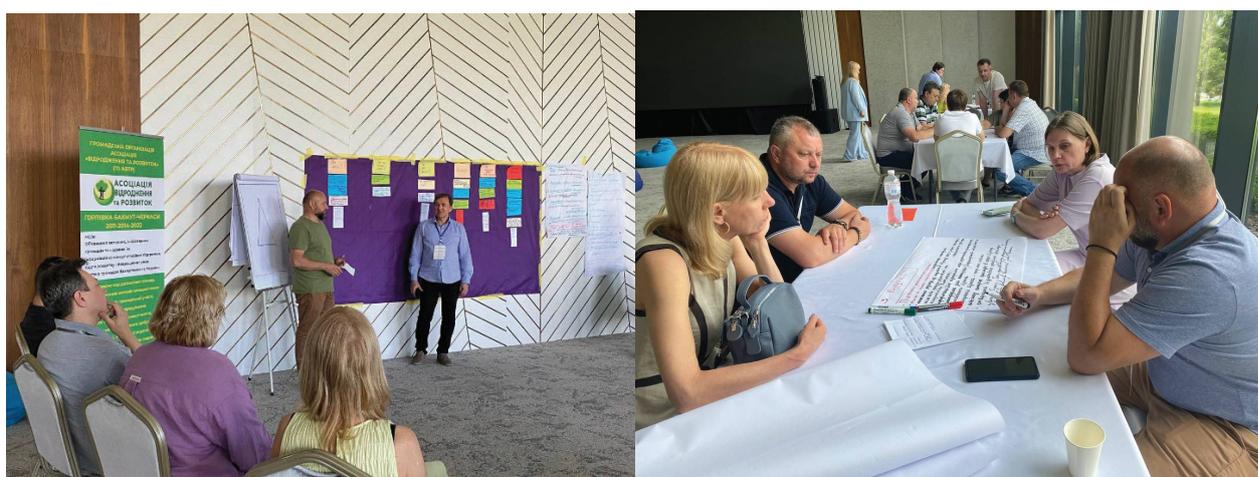
1. Формат «знайомство через малюнок лівою рукою», вправа «моя мета на зустрічі», налаштування в просторі серед учасників та фасилітаторки.
2. Формат малих груп для створення безпечного простору для висловлювань та швидкого збору різнопланових думок;

3. Робота у «великому колі» для висловлення учасниками/учасницями думок, усвідомлень щодо актуальних питань, думок, які вони не встигли висловити під час обговорень в малих групах;

4. Презентація групових напрацювань для загального перегляду, фіксації ключових ідей та виявлення спільних висновків;

5. Формат ранжування ідей по ступені важливості.

6. Формат збору та кластеризації питань та пропозицій для визначення «робочих зон» - пріоритетних питань, над вирішенням яких готові працювати учасники/учасниці.

7. Формат тренінгової активності для надання учасникам ефективних інструментів для підтримки діалогових процесів та планування адвокаційних заходів.

Ключові результати зустрічі:

1. Одним із ключових результатів зустрічі стало усвідомлення та спільне визнання необхідності створення постійного спільного комунікаційного простору — майданчика для взаємодії між представниками переміщених спільнот, місцевої та центральної влади, експертного середовища, громадських організацій, медіа й бізнесу. Такий простір мав би не лише сприяти обговоренню актуальних викликів, супервізії та професійному обміну досвідом, реалізації освітніх запитів та адвокаційних ініціатив, а й забезпечувати вихід за межі окремих «бульбашок», зміцнення зв'язків, розробку спільних дій та публічне обговорення складних і чутливих тем. Учасники також наголошували на важливості створення як офлайн так і онлайн-компоненту цієї платформи — відкритого цифрового простору для координації, ініціювання заходів та обміну думками між локальними осередками ВПО.
2. Водночас, учасники прийшли до висновку, що є потреба у формуванні цілісної державної політики щодо ВПО — без розмежування за роками переміщення (2014 чи 2022), з актуальним реєстром, що враховує вік та професійну приналежність. Наголошувалося на важливості розробки довгострокового бачення розвитку регіонів, зокрема — візії самої Платформи як інструмента стратегічної взаємодії. Учасники висловили потребу в започаткуванні регулярних публічних зустрічей для ВПО, як і в медійній артикуляції державної політики щодо відновлення наразі окупованих територій. Підкреслювалася цінність щорічної незалежної оцінки ефективності діяльності органів місцевого самоврядування, залучення громадськості до ухвалення рішень, а також створення сприятливих умов для інституційного включення громадян у процеси формування політик. Учасники наголошували, що стратегічне збереження локальної ідентичності та соціальної згуртованості переміщених спільнот є ключовим завданням.

3. Також важливою темою обговорення стало визначення мети створення комунікаційного майданчика, окреслення його основних завдань, а також потенційних викликів, з якими він може зіткнутися.
4. Усі учасники відзначили високу цінність формату майданчика «Студії Сходу» як простору живої, змістовної взаємодії. Особливо підкреслювалася важливість офлайн-зустрічей, які створюють умови для довіри, відкритого обговорення актуальних тем, обміну досвідом і налагодження горизонтальних зв'язків між представниками органів влади, громадянського суспільства та бізнесу. Такий формат сприяє не лише взаєморозумінню між секторами, а й формуванню спільних підходів до вирішення проблем на різних рівнях. Учасники також високо оцінили презентацію результатів діяльності «Студій Сходу» — як за масштабом, так і за змістовним наповненням. Було відзначено, що представлені напрацювання мають практичне значення, є релевантними до потреб суспільства і можуть стати основою для подальших стратегічних рішень.
5. Також важливим кроком учасники вважають перегляд чинної стратегії реінтеграції, з урахуванням нових викликів та реалій, а також створення робочих груп, які б займалися її адаптацією до сучасного контексту та напрацюванням практичних рекомендацій для подальших дій.

Огляд ключових тем, що викликали дискусії серед учасників

Учасники та учасниці активно обговорювали низку стратегічно важливих питань, що залишаються відкритими або викликають занепокоєння в контексті майбутнього Сходу України.

1. Насамперед, було акцентовано на нестачі чіткої, послідовної та відкритої комунікації з боку держави щодо бачення розвитку деокупованих територій. Піднімалися питання: якою буде державна політика щодо цих територій? Яким чином має здійснюватися процес відновлення? Як організовуватиметься діалог із громадами? Якою буде стратегія взаємодії з людьми, які наразі залишаються на окупованих територіях? Як створюватимуться центри життєстійкості, і як громадськість зможе своєчасно дізнаватися про державні можливості, програми чи пільги?

2. Окремо обговорювалася потреба у підвищенні спроможності рад ВПО — зокрема, щодо ефективності їхньої діяльності, прозорості та чіткого регулювання чисельності та повноважень.

3. Наявність війни, загальна невизначеність та відсутність узгодженого стратегічного бачення розвитку після перемоги були названі серед ключових викликів для громадських ініціатив і органів влади.

4. У центрі уваги також опинилося питання збереження та розвитку локальної ідентичності Східної України, її культурної спадщини як важливої частини загальнонаціонального нарративу.

5. Додатково жваву дискусію викликали питання оподаткування релокованого бізнесу та необхідність пільгових умов для ВПО — як у сфері житлової політики, так і у створенні сприятливого середовища для підприємницької діяльності.

6. Було наголошено на важливості взаємодії з іншими комунікаційними майданчиками на всеукраїнському та локальному рівнях, а також на потребі формування єдиної платформи як складової сталого комунікаційного процесу.

7. Окремим напрямом обговорення стали зміни в системі освіти, необхідні для глибшого розуміння суспільних трансформацій, розвитку критичного мислення, ціннісного підходу до навчання, а також інтеграції тем з розбудови спільнот, згуртованості, прав людини та участі. Учасники також відзначали потребу у розвитку проєктного мислення та компетентностей для реалізації локальних ініціатив, що є важливим для сталого розвитку як окремих громад, так і країни в цілому.

До складу групи увійшли учасники з різних секторів та рівнів – представники громадських організацій, бізнесу, органів місцевого самоврядування, центральних органів виконавчої влади та військових адміністрацій. Така різноманітність забезпечила широту професійного досвіду: учасники мали різні підходи до реалізації проєктів, працювали в різних тематичних напрямках. Це, своєю чергою, зумовлювало широкий спектр мислення – від стратегічного до тактичного, і формувало різні рівні обізнаності щодо законодавства, донорських політик, специфіки роботи та інструментів комунікації. Усіх учасників об'єднувало спільна тема переживань, пов'язаних з війною: безпекові ризики, досвід евакуації чи релокації (часто повторної), що впливало на психологічний стан. Для підтримання емоційного балансу та створення комфортного простору в процесі роботи застосовувалися арт-терапевтичні практики, айсбрейкери. Незважаючи на відмінності у досвіді та підходах, група зберігала конструктивну атмосферу, дотримувалася узгоджених правил, демонструвала повагу до різних точок зору та ефективно співпрацювала для досягнення поставлених цілей. Окремо учасники відзначили недостатність неформальної комунікації між громадським сектором і представниками влади, що

створює бар'єри для побудови довіри та співпраці. У цьому контексті було підкреслено важливість проведення регулярних локальних подій, які б сприяли налагодженню діалогу, зміцненню партнерств і спільній реалізації проєктів. Визначились щодо відсутності формату наживо великих регіональних форумів, конференцій, які з ковідного часу, а потім в зв'язку з повномасштабним вторгненням проводяться тільки онлайн, що не дає можливості живого інклюзивного спілкування, емпатійного обговорення критично важливих питань. Також окремою темою обговорення стало питання необхідності створення постійно діючої платформи «Студія Сходу», яка могла б стати відкритим середовищем для конструктивного діалогу, обміну досвідом і спільного формування нових ідей та ініціатив.

Одним із робочих блоків зустрічі стало колективне осмислення та формулювання бачення майбутнього — того, яким учасники хотіли б бачити розвиток загалом у середньо- та довгостроковій перспективі. Завданням було визначити ключові риси бажаного майбутнього, яке було б водночас ціннісно значущим, реалістичним та об'єднуючим. Робота проходила у кілька етапів: спочатку — індивідуальне осмислення і формулювання власних уявлень про майбутнє, далі — обговорення в малих групах, де учасники шукали точки дотику та спільні сенси, після чого відбулася презентація та загальне обговорення в пленарному форматі. У результаті було сформульовано узагальнене бачення, засноване на особистому досвіді, спільних прагненнях і цінностях учасників.

Підсумкові напрацювання представлені в таблиці нижче — вони відображають основні акценти, які можуть стати орієнтирами для подальшої стратегічної дискусії та розробки відповідних рішень.

Учасники формували своє бачення майбутнього

через фразу БУЛО Б ЧУДОВО

Платформа Схід +	
	Важливо щоб державна політика була уніфікованою для всіх категорій ВПО, без розділу на тих хто з 2014 і тих хто з 2022
	Держава мала актуальний реєстр ВПО з категоризаціями за віком та професіями
	Мати візії регіонів на майбутнє. Візію Платформи та візії регіонів

	Мати постійний майданчик для комунікацій
	Регулярні зустрічі ВПО
	Якщо б окрім локальних осередків був простір в онлайні для обміну думками щодо організації заходів та ініціатив
	Вже сьогодні вибудовувалась політика відновлення та розвитку наразі окупованих територій (медіа- публічний)
	Усі бульбашки з громадського сектора, медіа, бізнесу регіону, які працюють на ціннісному рівні, змогли б створити та зробити реально працездатну Платформу національного рівня
	Ключові стейкхолдери національного рівня нарешті усвідомили наскільки стратегічно важливо для України зберігати локальну ідентичність та соціальну згуртованість переміщених спільнот
	Обов'язкова та щорічна експертиза/аудит ефективності ОМС представниками громадськості
	Створені сприятливі умови участі громадськості в процесі прийняття рішень (обговорення створення на законодавчому рівні консультацій з громадськістю, але треба розуміти доцільність)
	Ми зробили великий проєкт
	Органи влади (місцеві ВА) змінили підхід при формуванні політики від інформування до комунікації
	Аби діалог про майбутнє окупованих територій був винесений на рівень держави (центральної влади), щоб була враховані думки та бачення як мешканців, так і влади
	Був би якийсь загальнодоступний ресурс де можна було б дивитись досвід інших громад, як вони вирішують будь які питання ВПО на практичних приладах та офлайн зустрічах
	Приклад УКУ – курс «Управління ГО» впроваджували не тільки у ВНЗ, а починали зі школи
	Майданчик «Студії Сходу продовжував свою роботу»

Житло для ВПО+ Базові потреби	
	ВПО отримали компенсацію

	Вдалося реалізувати проєкт пана Зикова (житлове будівництво) у місті Черкаси та інших регіонах
	Актуалізувати стратегію реінтеграції Донецької і Луганської областей 2015 року.
	Побудувати будинок та забрати батьків
	Вирішувались активно питання з житлом для ВПО (як соціальним так і іншим, з умовами, які б були реальні для виконання)
	Забезпечити житлом у т.ч. на умовах компенсації або пільгового кредитування ВПО
	Держава вирішила питання з житлом ВПО (відсоток у новобудові для соціального житла)

Бізнес ВПО	
	Податкові «канікули» для ФОП (малого та середнього)
	Нові робочі місця
	Отримати ресурси для лобіювання вирішення базових питань ВПО
	Бізнес ВПО отримав: гранти від держави, гранти від донорів, оподаткування бізнесу
	Були створені платформи взаємодії малих бізнесів в регіонах
	Отримати преференції для релокованого бізнесу
	Більш прозора та адекватна підтримка держави
	Держава сприяла розвитку малого та середнього бізнесу
	На законодавчому рівні закріплено преференції бізнесу, який підтримує громадський сектор
	Створити новий бізнес

Формування майбутньої реальності	
	Все йшло за планом
	Міг виспатися
	Закінчити війну справедливим миром

	Вступити до ЄС
	Люди говорили те що насправді думають, а не те що від них хочуть почути інші
	Кожен відповідає за свої дії та слова
	Були проаналізовані потреби та можливості громад в питаннях людського та економічного потенціалу

Наступним етапом учасники спільно напрацювали конкретні дії, які необхідно здійснити для досягнення поставлених цілей.

Для Бізнесу	
	Підтримка релокованого бізнесу <ul style="list-style-type: none"> • пільги по сплаті податків (податкові канікули) • питання розподілу податків бізнесу ВПО («рідна громада+ приймаюча громада», 50/50 • пільгова оренда державної та комунальної власності
	Інформаційна підтримка щодо додаткового фінансування
	Платформа для кооперації /партнерства місцевого та релокованого бізнесу
	Кооперація бізнеса і проф-тех освіти (ВНЗ + релоковані)
	Оцінку потреб громади в сфері бізнесу
	Створення бізнесового профілю громади
	Адвокація бізнесу з боку держави (заборона арешту майна банками). Або розробити механізм компенсації збитків банкам. Законодавче визначання релокованого бізнесу (внести зміни до реєстру ЄДРПОУ)
	Компенсація податків 50/50 з боку держави
	Створення майданчиків для представлення бізнес-ідей, потенційно цікавих міжнародними інвесторами та фондами

Житло	
	Розробка НПА
	Дорожня карта-ЖК:

	<p>-опитування потенційних учасників</p> <p>-Комунікація з ОМС, громадою</p> <p>-громадські слухання</p> <p>Сесія- прийняття рішення-ділянка</p> <p>Сесія-рішення-кошти на ПКД</p> <p>тендер-забудовник</p> <p>передача у власність ОСББ</p>
	Створення Фонду соціального житла для приймаючої громади
	Використання фінансів місцевих бюджетів та фінансових установ держави
	Програми отримання житла у власність при виконанні умов , які будуть цікавих громаді
	Медійний супровід
	Ризики: гетизація, протидії місцевих, зміни в законодавстві, політичні, фізичні.
	Придбання житла за місцевий/державний кошт для фахівців ВПО цінних для громади окрема програма для вразливих
	Поширення є-відновлення на осіб , які втратили житло на ТОТ в т.ч. 2014 року
Спільнота «Східняки+»	
	Формування об'єднання спільноти вихідців цільових регіонів
	Формування представницького органу спільноти
	Формування плану та візії такого об'єднання
	PR та адвокація
	Створення онлайн порталу
	Фандрайзинг
	Виділення стратегічних напрямів регулярних (робочих груп)
	Створення орг комітету (ініціатива)-формування плану дій
	План роботи- аналіз поля
	Залучення стейкхолдерів через механізми і критерії, ролі
	Очікувані результати: гуртування спільнот и та консолідація зусиль навколо вирішення проблем
	Мати можливість через представницькі органи впливати на прийняття рішень та державну політику

Платформа/майданчик (окрема група)	Напрямки роботи: формування регіональної політики із залученням громадськості та бізнесу
	Збереження та трансляція локальної ідентичності
	Підтримка та розвиток громадянських ініціатив
	Залучення української діаспори закордоном
	Моделювання- формування моделі розвитку спільнот в проекції самостійної спроможності (земляцтво Схід +)
	Видимість- активна присутність в медійному просторі з постійним висвітленням діяльності
	Відновлення формату регіональних Форумів для обговорення майбутнього, через збереження і розвиток людського капіталу.
	Подальші зустрічі в форматі «Студії Сходу» як підґрунтя /залучення для створення Платформи в різних форматах (офлайн, онлайн)

Далі учасники зосередились на конкретизації ключових питань, пов'язаних із функціонуванням та розвитком комунікаційного майданчика.

Яка мета створення Платформи/майданчика?

- мешканці Сходу України були видимі, згуртовані, почуті, мали вплив на державну політику, «роздemonізація» вихідців з Донецького, Луганського регіонів.

- реальна участь в представництві інтересів (розробка, імплементація НПА), інтересів Українського Сходу

- об'єднання заради збереження ідентичності та вирішення спільних/схожих проблем

Дизайн платформи

Цінності майданчика	<ul style="list-style-type: none"> • Відповідальність • Локальна ідентичність

	<ul style="list-style-type: none"> • Лексика • Світогляд • Мультикультурність • Працьовитість • Земляцтво • Збереження регіональної ідентичності на інших територіях • Зарядженість на результат (від напрацювань до реалізації) • Цілеспрямованість • Символи краю (Артемсіль, шампанське, Шубін, коногонка)
Які потреби перед нами постануть?	<ul style="list-style-type: none"> • Ресурси та люди • Опозиція • Внутрішні розбіжності • Відсутність дій після перших кроків • Виявлення потенційних учасників Спільноти • Відсутність ресурсів • Загроза не досягнення початкової мети • Ігнорування та відсутність легітимізацій з боку зовнішнього середовища • Згуртованість • Відсутність об'єднуючої ідеї • Бізнес • Житлові питання • Доступність освіти • Фінансова складова • Мотивація локальних спільнот
Де ми хочемо бути?	<ul style="list-style-type: none"> • Хочемо бути собою в своїй країні • Мати представництво в органах влади • На рівні з великими всеукраїнськими асоціаціями

	<ul style="list-style-type: none"> • Пряма комунікація між Платформою та органами влади • Впливовим суб'єктом в суспільно-політичному просторі України
Де ми зараз?	<ul style="list-style-type: none"> • На початку. Нульова фаза • На старті формування Платформи на базі Спільноти «Студії Сходу» • Формування ідеї та візії • Коло однодумців на локальному рівні (групи)
Основні активності	<ul style="list-style-type: none"> • Проведення публічних заходів наживо (форуми, фестивалі, круглі столи) • Робота в тематичних підгрупах (житло, бізнес) • Адміністрування , як процес • Флешмоби, акції • Комунікаційна складова • Працюючий майданчик «Студії Сходу» • Адвокація ініціатив • Участь в створенні нормативної бази • Офлайн зустрічі для напрацювань конкретних кроків для вирішення системних питань Спільноти (приклад – Студії Сходу)) • Моніторинг суспільства, виявлення схожих ініціатив та можливості долучення їх до співпраці • Створення представницьких груп «впливу»

Оскільки багато учасників наголошували на важливості продовження діяльності «Студій Сходу», було опрацьовано ідеї щодо подальшого функціонування цієї ініціативи.

Майданчик «Студії Сходу» Концепти

Ключові сенси	
	Виокремлення проблем

	Напрацювання спільного бачення вирішення проблем
	Створити експертне середовище (неупереджене)
	Підсумкова формалізація цього бачення і передача на реалізацію
	Стратегія
	Посилення спроможності спільноти
	Системне представництво голосу Сходу
	Запобігання розчиненню спільнот Сходу
	Нівелювання чинників розколу (формування позитивного іміджу)
Ресурси та інше	
	Людській потенціал (досвід і знання, час, зв'язки, медіа/соц мережі)
	Фінанси (власні, донори, бізнес)
	Адмін ресурси/хаби
	Спільнота (ядро)
	Об'єднання паралельних рухів, синхронізація процесів
	Медіа, як активна частина спільноти
	Стейкхолдери
	Релокований бізнес
	Людський
	Експертний
	Бізнес
	Створення фондів
Для кого?	
	Представники українського Сходу +
	Для локальної спільноти (ядра)
	Для майбутніх поколінь
	Не втрачати голос та право голосу
	Підтримка культурного коду
	ВПО
Ключові активності	
	Форуми (великі інтерактивні заходи, більше 150 осіб учасників)
	Фестивалі

	Онлайн/офлайн зустрічі
	Лобіювання та адвокація
	Висвітлення напрацювань на широкий загал
	Систематичні офлайн/онлайн зустрічі
	Круглі столи
	Діалогові платформи з владою
	Дослідження
	Розробка НПА
	Комунікація зі світом
Комунікація	
	Горизонтальні
	Вертикальні
	Внутрішня- кодекс культурного спілкування, внутрішні чати, правила залучення
	Зовнішня- правила доєднання, стратегічні комунікації, робота з національними медіа
Ключові партнери	
	Міжнародний фонд «Відродження», НГО, ВНЗ та науковці, органи державної влади, бізнес, асоціації інші зацікавлені донори,
	ОГС- паралельні рухи
	Обласні адміністрації – Луганська та Донецька
	Релокований бізнес
	Культурні спільноти регіонів
	Бізнес спільнота
	Європейські структури, діаспора.

Учасники активно ділилися користю, яку вони отримали в процесі участі у «Студіях Сходу». **Особливо підкреслювалась цінність можливості для відкритого спілкування між різними групами — представниками влади, громадськості та бізнесу.** Зустрічі стали простором для обговорення важливих аспектів взаємодії, дискусійним майданчиком і місцем для обміну думками, досвідом та баченням змін. Також учасники наголошували на важливості продовження цього формату з урахуванням його цінності як платформи для діалогу, пропонуючи

подальший розвиток і адаптацію «Студій Сходу» до потреб різних аудиторій та контекстів.

Під час заключного кола учасники ділилися своїми враженнями, рефлексіями та ключовими висновками, які винесли з участі в заході.

Петров Володимир: це були найкращі дні на цьому тижні. Це коло однодумців, обмін досвідом, нові знайомства. По сенсам багато чого нового. Останнє завдання - це вже хард результат.

Олена Черняк: відчувається досвід, дуже сподобались напрацювання. Сподіваюсь, що підемо далі і ще зустрінемося.

Вадим Радул: нові почуття, нові думки. Тема, з якою ми працюємо, для мене і ми будемо це використовувати у діяльності.

Наталія Чукова: організаторам вдалося неймовірно, за іграми та позитивною обстановкою з'явилося нове. Саме головне - це спільне та цей діалог треба підтримувати. Громадянське суспільство завжди потребуватимуть від влади рішень і тут ці діалоги та порозуміння стають можливими.

Вікторія Макарова: одна голова - це добре, а багато - це більш вивірено. Ми зійшлися на тому, що разом ми сила. Треба продовжувати. Якщо люди зацікавлені, то кожен бути продовжувати в своєму напрямку в рамках Студій Сходу.

Зиков Юрій: найгарніші дні у моєму житті. Дякую, що поділились напрацюваннями. Я попав в коло професійних однодумців. Тут зібрались компетентні люди. Дякую донорам та організаторам, тому що ви зробили колосальну роботу, тому що в наш час дуже мало таких заходів.

Наталя Пшенянік: я бажаю цій платформі відбутись. Це дуже корисна та потрібна ініціатива.

Корощенко Сергій: місце дуже заряджає і сам процес, який надихає и це слухна тема, у якої є майбутнє. Всі гарні і приємні люди. Нас об'єднує землячство та спільні цілі та плани. Нам є над чим працювати.

Надія Калігаєва: я хотіла б подякувати за підведення підсумків, тому що у мене було відчуття, що я щось не розумію, але до вчорашнього дня я не могла зрозуміти що саме не так. Вчора після наших активностей я зрозуміла чого мене не вистачає. Зараз я розумію як працювати далі, кого залучити.

Ірина Степанова: бувають моменти коли відбувається збіг багатьох факторів. Особисто я відчуваю себе натхненною та буду їхати додому і думати про захід, бо ця тема для мене кортить та болить. Вищий пілотаж зібрати різних людей в одному місці. Це люди з різних сфер, але вони працюють над вирішенням питань, які лежать на поверхні вже більше 10 років. Дякуємо Міжнародному фонду «Відродження», що побачили нас та повірили в нас. Ми вас не розчаруємо.

Ірина Іванова: продовження проекту - це важливо для нас. Я раніше працювала у проектах відновлення і мені здавалось, що всі проблеми вирішилися, але я потрапила сюди і зрозуміла, що нам є над чим працювати. Ми повинні зробити для наших дітей та майбутнього щось краще.

Андрій Грудкін: повністю підтримую майбутнє покоління. Студії Сходу мотивують, що є багато точок співпадінь. Те, що формує нас як людей, наші погляди. Всередині ми можемо бути або чесними, або не дуже. Але тут Я намагаюсь завжди думати наперед. Процесу, який зафіксовано потрібна динаміка, формування ролей та відповідальності. Давайте себе збережемо для рутинної роботи.

Олена Головкіна: після кожного заїзду з'являється відчуття після смаку. В ігровій формі з'являються думки, на які раніше дивились з іншого боку. Ми сьогодні використали слово ЯДРО і воно мене надихнуло і ми будемо продовжувати.

Олексій Орловський: у мене є в цьому процесі 2 точки: Перша. Січень 2023 року - зустріч з представниками ВА, ОВА - це був старт співпраці. Друга. Це перша наша конференція коли на публічному заході трошки іскри літали між ОМС та ГО. Бо кожен говорить про одне, але з іншого боку. Ми в подібних проектах не намагаємось, щоб було 1,2,3...ми даємо гнучкості. І наші партнери про це знають. І ця зустріч вона багато в чому про те, що далі....

Сергій Карелін: подібні заходи для розуміння наших розбіжностей та об'єднати нас навколо чогось. Ми знаємо навіщо та як це потрібно. Треба мріяти та ставити цілі більш великі, які ми можемо досягти. Всі речі, які ми зробили з партнерами, вони теж колись здавались нереальними, але зараз вони втілились в життя. В єднанні наша сила. Зламати організацію набагато складніше, ніж 1 людину. І ми маємо силу.

Ключові рекомендації

1. Продовження формату «Студії Сходу»

- Забезпечити сталість ініціативи шляхом регулярного проведення зустрічей.
- Розглянути можливість модифікації формату для масштабування і залучення паралельних громадських рухів.
- Регулярно проводити онлайн та офлайн зустрічі як діалоговий майданчик для обміну досвідом між регіонами, бізнесом, громадою та владою.
- Розробити структуру та правила функціонування постійної платформи
- Забезпечити модерацію, відкритість і паритетність представництва.
- Використовувати майданчик для обговорення поточних викликів, розробки локальних рішень і поширення історій успіху.
- Залучити національні організації та локальні ініціативи для сталості та впливу.
- Забезпечити онлайн-компонент — портал для координації подій та формування рекомендацій.

2. Формування узгоджених політик

- Працювати над єдиною державною політикою щодо регіонів і ВПО: без розділів за роками переміщення, із урахуванням демографії, професій, вік-структури.

3. Адвокація та збереження ідентичності

- Підтримувати культурну спадщину Сходу: через медійні кампанії, локальні фестивалі, освітні події.
- **Розробити адвокаційні стратегічні кампанії з залученням влади та громадськості на державному рівні.**

4. Стратегічні кроки та підгрупи

- Сформувати робочі групи для розробки дорожніх карт по ключових напрямках
- Визначити відповідальних та терміни реалізації.
- Забезпечити механізм регулярного моніторингу і взаємодії між учасниками.

За результатами зустрічі учасники сформуваали конкретні плани дій: визначили, хто, що і коли робитиме, домовилися про формати подальшої взаємодії, створили робочі групи для реалізації. Також важливим досягненням стало спільне усвідомлення необхідності створення постійного комунікаційного простору, який об'єднає переміщені спільноти, владу, експертів, громадські організації, медіа та бізнес. Такий майданчик має працювати як у форматі офлайн-зустрічей, так і в онлайн форматі, забезпечуючи координацію між локальними осередками, обмін досвідом, реалізацію адвокаційних ініціатив та публічне обговорення складних питань.

Важливим результатом стало формулювання та актуалізація системних проблем, які потребують рішень на державному рівні. Учасники наголосили на необхідності цілісної державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб – без поділу за роками переміщення, з актуальним реєстром, який враховує вік та професійну приналежність людей. **Підкреслювалася потреба в довгостроковому баченні розвитку регіонів, регулярних публічних зустрічах для ВПО, медійній артикуляції державної політики щодо деокупації та відновлення.** Учасники висловили чітку позицію щодо важливості залучення громадськості до прийняття рішень, щорічної незалежної оцінки ефективності органів місцевого самоврядування та створення механізмів для реального впливу громадян на формування політик.

Особливу увагу приділили питанню збереження локальної ідентичності та соціальної згуртованості переміщених спільнот. Учасники працювали над визначенням мети та завдань майбутнього комунікаційного майданчика, обговорювали потенційні виклики його функціонування та шляхи їх подолання. Було наголошено на необхідності перегляду чинної стратегії реінтеграції з урахуванням нових реалій та створення робочих груп для напрацювання практичних рекомендацій.

Учасники високо оцінили сам формат «Студій Сходу» як простір довіри та змістовної взаємодії. Офлайн-зустрічі створили умови для відкритого діалогу між секторами, налагодження горизонтальних зв'язків та формування спільних підходів до вирішення проблем. Презентація результатів попередньої діяльності «Студій Сходу» продемонструвала масштаб та практичну цінність напрацювань, які можуть стати основою для стратегічних рішень на регіональному та національному рівнях.

За результатами зустрічі сформовано робочі групи, визначено відповідальних за реалізацію конкретних ініціатив та узгоджено формати подальшої співпраці. Учасники домовилися про регулярну комунікацію, спільне напрацювання документів

та координацію зусиль у просуванні змін. Ця зустріч стала не завершенням, а початком нового етапу співпраці – етапу переходу від обговорень до конкретних дій з відновлення та розвитку східних регіонів України.

2.7. Підсумки.

Цикл зустрічей «Студії Сходу», що розпочався як продовження першої експертної зустрічі у 2024 року, виріс у цілісний майданчик для системної роботи над відновленням східних регіонів України та побудові зв'язків. Те, що почалося як пошук спільної мови між різними секторами, переросло у створення нової культури співпраці, де представники громадських організацій, органів влади, бізнесу та експертного середовища працюють над спільними рішеннями, а не паралельними ініціативами.

Шість зустрічей циклу продемонстрували еволюцію підходів до планування майбутнього регіону. **Перша онлайн-зустріч**, присвячена збереженню ідентичності українського Сходу та ініціативам релокованих громад, виявила фундаментальний виклик: як зберегти культурну тяглість і зв'язки спільноти в умовах масових переміщень. Учасники усвідомили, що ідентичність – це не музейний експонат, а живий процес, який включає цінності, історичну пам'ять, відчуття спільності та відповідальності за майбутнє. Особливу тривогу викликали ризики «культурного стирання», коли унікальні місцеві традиції можуть бути втрачені в процесі інтеграції до приймаючих громад. Питання балансу між адаптацією та збереженням зв'язку з домом стало наскрізним для всього циклу зустрічей. **Друга зустріч**, проведена в офлайн-форматі, зосередилася на підходах до життєстійкості в умовах невизначеності. Жива присутність учасників створила атмосферу не лише для діалогу, а й для відчутної підтримки – саме те, чого так потребують люди, які працюють у середовищі постійного стресу. Проблема вигорання активістів і лідерів громад стала центральною темою обговорення. На початку 2025 року в Україні зареєстровано понад 105 900 громадських організацій, що свідчить про безпрецедентну мобілізацію, але водночас створює ризик масового виснаження тих, хто тримає на собі цей рух. Учасники відкрито говорили про відсутність чітких меседжів від влади щодо майбутнього регіону, про брак фінансування та нестабільність його отримання, про зростання розколів усередині громад. Особливо цінним став прямий діалог між представниками влади та громадського сектору, коли обидві сторони змогли почути про труднощі у співпраці з іншого боку та зняти низку «завислих» проблем.

Третя зустріч вивела на передній план діалогові формати порозуміння і подолання конфліктів. Учасники освоювали практичні інструменти фасилітації, медіації, організації громадських обговорень – те, що дозволяє трансформувати напругу в конструктивний діалог.

Четверта зустріч поглибила роботу над взаємодією, безпечним діалогом, посиленням довіри та локальними ініціативами в умовах трансформації. Саме тут стало очевидним, що найбільший виклик – не технічні аспекти відновлення, а відбудова соціальної тканини, розірваної війною та різним досвідом виживання.

П'ята зустріч ввела методологію дизайн-мислення для планування повоєнного належного врядування і людиноцентричного відновлення. Учасники працювали над конкретними кейсами: як планувати відбудову Маріуполя, як працювати з релокованими громадами, як зберегти спільноти в умовах розпорошення. Було виявлено критичні прогалини у державній політиці – відсутність єдиної рамки для планування щодо тимчасово окупованих та підконтрольних територій Донецької й Луганської областей.

Шоста, заключна зустріч циклу, використала дизайн-мислення та проєктні підходи для вирішення системних питань планування майбутнього. Протягом трьох днів учасники напружували не просто ідеї, а конкретні прототипи рішень з визначенням відповідальних та перших кроків реалізації.

Найважливішим досягненням стало формування спільноти небайдужих, які продовжують працювати разом після завершення офіційних зустрічей. Учасники створили горизонтальні зв'язки, які дозволяють швидко координувати дії, обмінюватися досвідом, отримувати супервізію складних кейсів. Ця мережа стала живим організмом, який функціонує незалежно від окремих заходів. Представники влади почали чути потреби громад і адаптувати політики під реальні виклики. Активісти здобули навички адвокації та стратегічного планування. Бізнес побачив можливості для соціально відповідальних інвестицій у відновлення.

Водночас, цикл зустрічей виявив системні проблеми, які неможливо вирішити лише на локальному рівні. Учасники сформулювали конкретні рекомендації: посилити співпрацю з українськими науковими установами, зокрема з ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова НАН України»; **звернути увагу органів державної влади на критичну відсутність методологічної та нормативної**

рамки державного планування; створити постійний комунікаційний простір для взаємодії між переміщеними спільнотами, місцевою та центральною владою, експертним середовищем; сформувати цілісну державну політику щодо ВПО без розмежування за роками переміщення; **розробити довгострокове бачення розвитку регіонів;** переглянути чинну стратегію реінтеграції з урахуванням нових викликів та реалій.

Особливу цінність мав змішаний формат роботи – поєднання онлайн-зустрічей для оперативного обміну інформацією та офлайн-форматів для глибокого занурення в теми та побудови довіри. Саме під час тридобових зустрічей народжувалися найсміливіші ідеї, формувалися команди для реалізації спільних проєктів, долалися бар'єри недовіри між секторами. Учасники неодноразово наголошували, що живе спілкування створює той рівень взаєморозуміння, якого неможливо досягти через екрани комп'ютерів. Водночас онлайн-формат забезпечив можливість участі для тих, хто через різні обставини не міг приїхати особисто.

Стратегічне збереження локальної ідентичності переміщених спільнот стало наскрізною темою всіх зустрічей. Учасники зіткнулися з парадоксом: як зберегти зв'язок з домом, не заморожуючи людей у стані очікування повернення? Як інтегруватися в приймаючі громади, не втрачаючи власної унікальності? Як підтримувати спільнотні зв'язки між людьми, розпорошеними по всій Україні та за її межами? Ці питання не мають простих відповідей, але діалоговий майданчик «Студії Сходу» створив простір, де можна шукати ці відповіді разом, спираючись на колективний досвід і різноманітність перспектив.

Результати зустрічей засвідчили, що перед громадами Українського Сходу стоїть не лише завдання фізичного відновлення, але й значно складніший виклик – збереження культурної тяглості у процесі вимушеної трансформації. Релокована громада – це не просто люди, які тимчасово живуть в іншому місці. Це носії культурної спадщини регіону, хранителі пам'яті, живі зв'язки між минулим і майбутнім. Підтримка таких громад – це не благодійність, а стратегічна інвестиція в майбутнє регіону, який має повернутися не просто відбудованим, а живим.

Створення постійного комунікаційного простору, про яке домовилися учасники, має стати інфраструктурою для тривалої співпраці. Цей простір необхідний як для координації поточних ініціатив, так і для стратегічного планування, професійного розвитку активістів, адвокації змін на державному рівні. Він має працювати як у

форматі регулярних зустрічей, так і через цифрові інструменти, які забезпечують комунікацію між локальними осередками ВПО. Важливо, що цей простір залишається живим майданчиком, де люди можуть відкрито говорити про складні речі, отримувати підтримку та разом шукати рішення.

Тема зростання розколів усередині громад та між різними групами населення червоною ниткою проходила через всі обговорення. Учасники визначили це як один із найбільш загрозливих факторів для життєстійкості суспільства. Люди з різним досвідом війни – ті, хто евакуювалися в перші дні, хто виїхав пізніше, хто залишався під окупацією, хто повернувся на деокуповані території – часто не можуть почути один одного. Кожна група має свою правду, свою травму, свої претензії до інших. «Студії Сходу» продемонстрували, що діалог можливий, але він потребує спеціальних умов: безпечного простору, кваліфікованої фасилітації, готовності учасників вийти за межі своїх «бульбашок».

Застосування методології дизайн-мислення виявилось особливо ефективним інструментом для роботи зі складними системними проблемами. На відміну від традиційного планування «зверху вниз», цей підхід починається з глибокого розуміння потреб конкретних людей. Учасники навчилися формулювати проблеми не через призму інституційних обмежень чи політичних декларацій, а через досвід тих, для кого ці проблеми є щоденною реальністю. Інтерактивний характер методології – створення прототипів, швидке тестування, адаптація на основі зворотного зв'язку – дозволяє швидко рухатися від ідеї до практичного рішення, не витрачаючи багато часу на розробку досконалих, але нереалізованих стратегій.

Важливим результатом стало усвідомлення необхідності включення громадськості до процесів прийняття рішень не як формальної вимоги, а як механізму підвищення якості цих рішень. Учасники наголошували на цінності щорічної незалежної оцінки ефективності діяльності органів місцевого самоврядування, створення сприятливих умов для інституційного включення громадян у формування політик. Це не про контроль над владою, а про партнерство, де кожна сторона привносить свою експертизу: влада – розуміння інституційних можливостей і обмежень, громадськість – знання реальних потреб і готовність до спільної реалізації.

Питання фінансової стійкості громадських організацій постало з новою гостротою. Багато активістів працюють на межі вигорання, поєднуючи громадську діяльність з необхідністю заробляти на життя. Нестабільність фінансування, брак навичок

фандрайзингу, залежність від короткострокових грантів – все це підриває можливість довгострокового планування та системної роботи. Учасники висловили потребу в освітніх програмах з розвитку організаційного потенціалу, диверсифікації джерел фінансування, створення механізмів державної підтримки соціально важливих ініціатив.

Дискусія про центри життєстійкості виявила розрив між задумом і реалізацією. Учасники ставили запитання про механізми функціонування цих центрів, джерела підтримки, способи інформування громадськості про доступні послуги. Стало очевидним, що створення інфраструктури – це лише перший крок, набагато важче забезпечити її ефективну роботу та доступність для тих, хто справді потребує підтримки. Подібні питання виникали щодо Рад внутрішньо переміщених осіб: як підвищити їхню ефективність, як краще організувати діяльність, як забезпечити реальний вплив на процеси прийняття рішень.

Медійна артикуляція державної політики щодо відновлення наразі окупованих територій стала окремою темою занепокоєння. Відсутність чітких і послідовних меседжів від органів влади створює вакуум, який заповнюється чутками, фейками, дезінформацією. Люди не розуміють, що очікує на деокуповані території, яким буде формат відбудови, як організуватиметься діалоговий процес. Ця невизначеність ускладнює планування, підриває довіру до держави, створює ґрунт для маніпуляцій. Учасники наголошували на необхідності регулярних публічних зустрічей для ВПО, прозорі комунікації про плани та реальні можливості.

Попереду – реалізація напрацьованих ідей, адаптація успішних практик у різних громадах, масштабування того, що спрацювало, відмова від того, що виявилось неефективним. «Студії Сходу» заклали фундамент для системної роботи, але справжня перевірка відбудеться в процесі втілення задуманого.

Цей досвід показав, що східні регіони України мають потужний потенціал для самоорганізації та відновлення. Люди, які пройшли через окупацію, евакуацію, втрати, не зламалися, а знайшли в собі сили будувати нове майбутнє. Завдання держави та міжнародних партнерів – створити умови, в яких цей потенціал зможе реалізуватися максимально ефективно. «Студії Сходу» продемонстрували один з можливих форматів такої підтримки – коли люди отримують не готові рішення згори, а інструменти та простір для напрацювання власних відповідей на виклики, з якими вони стикаються щодня.

Методичні матеріали, представлені в цьому виданні, – це не лише документація минулих подій, а робочі інструменти для тих, хто продовжуватиме роботу над відновленням східних регіонів.

Досвід «Студій Сходу» може бути адаптований іншими громадами, регіонами, ініціативами. Головне – зберегти ключові принципи: відкритість до діалогу, готовність чути різні позиції, фокус на реальних потребах людей, орієнтацію на практичні результати, довіру до спільного розуму, поєднання онлайн і офлайн форматів, застосування сучасних методологій для структурування складних завдань.

Український Схід відновлюватиметься не за готовими шаблонами, а через тисячі локальних рішень, народжених у діалозі між людьми, які живуть цією землею, розуміють її історію та мають сміливість уявити її майбутнє інакшим. «Студії Сходу» стали простором, де це майбутнє почало набувати конкретних обрисів – не як абстрактна мрія, а як послідовність практичних кроків, які можна зробити вже сьогодні.

3.Методологічна основи, вправи та принципи роботи.

Цей розділ містить опис основних вправ, які використовувалися під час зустрічей у межах проєкту **«Посилення спроможності активістів Українського Сходу впливати на процеси відновлення регіону» (II фаза)**, що реалізовувався за підтримки **Міжнародного фонду “Відродження”**. Програма зустрічей була побудована таким чином, щоб створити безпечний простір для **живого діалогу, взаєморозуміння, спільного аналізу викликів і пошуку рішень**, які базуються на цінностях довіри, відкритості та співпраці. Вправи, представлені в цьому розділі, допомагали учасникам не лише краще пізнати одне одного, а й усвідомити власну роль у відновленні регіонів, побачити спільні цінності, інтереси й бачення майбутнього Українського Сходу. Кожна активність була ретельно підібрана з урахуванням етапів групової динаміки, потреб спільноти та теми конкретної зустрічі. Вони використовувалися як інструменти для:

- формування командної взаємодії та довіри між учасниками;
- осмислення ідентичності Українського Сходу;
- підтримки діалогу між представниками громад, громадських організацій, переселенців і місцевої влади;

- спільного напрацювання ідей для майбутніх ініціатив і проєктів.

Проведення цих активностей вимагало від фасилітаторів/ок дотримання низки важливих **Принципів роботи**, які забезпечують безпечну, рівноправну й продуктивну взаємодію:

- **Добровільність участі й повага до права кожного.** Участь у вправах є пропозицією, а не вимогою. Учасник або учасниця має право відмовитися від участі без пояснень.
- **Рівність та інклюзивність.** Усі присутні мають рівні можливості бути почутими; кожна думка є цінною.
- **Безпека та конфіденційність.** Необхідно створювати атмосферу довіри, де особисті висловлювання залишаються в межах групи. Під час роботи важливо утриматися від політичних або релігійних оцінок.
- **Орієнтація на співпрацю, а не на конфронтацію.** Завдання фасилітатора — підтримувати конструктивний діалог і допомагати знаходити точки дотику.
- **Відкритість і прозорість процесу.** Кожен учасник має розуміти мету вправи та очікуваний результат.
- **Етичність роботи з медіа.** Якщо планується фото- чи відеозйомка, групу слід попередити й отримати згоду. Ті, хто не бажає потрапляти в кадр, мають бути забезпечені відповідними умовами.
- **Орієнтованість часу.** В описі до кожної вправи зазначено приблизну тривалість, яку можна змінювати залежно від динаміки групи.

Дотримання цих принципів підсилює ефективність роботи, допомагає уникати непорозумінь і створює основу для **сталих результатів** спільної діяльності.

Наведені нижче вправи є практичним інструментарієм, який можна **адаптувати до різного складу груп, формату заходів та цілей діалогу** — від стратегічних сесій і тренінгів до форумів чи консультацій із громадами.

Перелік використаних вправ

№	Назва	Час, хв	Необхідні матеріали
1	Картки для знайомства	20	Картки з питаннями
2	Квітка	50	Маркери, аркуші фліпчарту
3	Факти – Судження про Український Схід	30	Маркери, аркуші фліпчарту

4	Маніфест Українського Сходу	60-80	Маркери, олівці, фольга, стрічки, клей, кольоровий папір, непотрібні книги та газети, листівки.
5	Квест про Український Схід	50	Маркери, аркуші фліпчарту, написаний квест
6	Обговорення про шляхи співпраці	25	Не потрібно
7	Коло з картками потреб	20	Картки потреб
8	Незакінчені речення	15	Підготовлені запитання
9	Проблемозвір	50	Аркуші, фломастери або кольорові олівці, фольга, пластилін
10	Створення прототипу	90	Фольга, аркуш А4, стікери, маркери, малярний скоч
11	Світове кафе. Техніка Музей	60	Папір для фліпчарту, маркери
12	Діалог про мир в громадах (гра створена ГО «Стан»)	60	Набір для гри, маркери, малярний скоч

1. Вправа «Картки для знайомства»

Мета: допомогти учасникам швидко познайомитися, створити атмосферу відкритості та невимушеного діалогу, зняти напругу перед основною роботою.

Матеріали: Картки з різними питаннями, на кшталт, «Між нами», «Ти як» та інші (по 4 на кожного учасника).

Час: до 20 хвилин.

Хід вправи: Роздайте кожному учаснику по 4 картки. **Поясніть:** У вас є по 4 картки із запитаннями. Ваше завдання — протягом наступних хвилин поспілкуватися з кількома різними людьми. У кожній новій парі беріть по одній картці та ставте питання партнеру. Відповідайте один одному, потім міняйтеся картками і переходьте до наступного учасника. **Питання для підсумків:** Що цікавого ви дізналися про колег? Чи було якесь питання, яке вас здивувало?

2.Вправа «Знайомство через вправу «Квітка»»

Мета: завдяки особливій формі групового знайомства учасники/ці мають змогу пошукати спільне та відмінне між собою, обговорити це, поспілкуватись у більш неформальній атмосфері та поговорити про майбутні принципи групової угоди.

Матеріали: маркери, аркуші фліпчарту

Час: 50 хвилин

Поясніть учасникам/цям що вони мають під час спілкування в малій групі обговорити й представити на фліпчарті 5 ознак, які їх об'єднують і є спільними для них, а також по 3 ексклюзивні факти про кожного/у з них (тобто такі факти, які про себе більше не може сказати жоден/на з учасників/ць групи). Ці візуалізовані чи записані ознаки та факти мають поєднатися на фліпчарті у вигляді будь-якої фігури, де є спільна частина і 5 окремих частин з іменами учасників/ць, про яких повідомляються факти. Найчастіше малюють квітку з серединкою і пелюстками, сонце з промінцями, дерево з гілками чи листям. Наголосіть на уважному виконанні умов, але не акцентуйте окремо на відмінностях між фактами та судженнями, суб'єктивними оцінками, якими часто є ознаки. Адже це, крім власне знайомства, буде підсумком вашого обговорення. Команда має обговорити та зафіксувати результати на фліпчарті, далі команди у повному складі виходять по черзі представляти свій результат.

Підкресліть, що окрім спільних та відмінних рис кожна група ще має додаткове завдання: на малих аркушах А5 (усього по два на групу) написати ті принципи, які є важливими для учасників/ць для комфортної роботи в групі.

Примітка: Окремої уваги потребує зауваження, що ексклюзивні факти мають бути обговорені та записані не за принципом «хто перший/а сказав/ла», а тільки коли запропонований в обговоренні факт учасника/ці про себе не може про себе сказати жоден/на з групи. Тренер/ка об'єднує учасників/ць у групи (не більше 4—5 осіб).

Поясніть: Крім унікальних фактів, які учасники/ці дізнаються одне про одного, це знайомство має і медіа освітній ефект. Зазвичай знаходяться групи, учасники/ці яких не були уважними до умов і замість ознак повідомляють факти (наприклад: «Ми — громадяни України»). Натомість мало б бути: «Ми всі — креативні», «Ми любимо навчатися й відкриті новим знанням». Найбільша кількість помилок пов'язана з фактами, бо учасники/ці часто про себе повідомляють суб'єктивні оцінки та судження на кшталт: «Я люблю...», «Я добре вмію...», замість: «Я маю дві вищі освіти», «Я здійснила подорож до Бразилії» тощо. Саме це дає змогу тренеру/ці звернути увагу на

відмінність між фактами та судженнями, акцентуючи на тому, що факти — це те, що є зафіксованим, може бути доведеним і перевіреном.

КРОК 1: Учасники/ці відправляються у свої малі групи та виконують отримане завдання. Тренери/ки стежать за процесом виконання та відповідають на можливі питання.

КРОК 2: Представники/ці груп повертаються до спільного кола та презентують свої напрацювання окрім принципів для групової роботи. Усі інші уважно слухають та підтримують.

КРОК 3: Тренери/ки спілкуються з учасниками/цями в колі, обговорюючи ключові питання: 1) Як почувалися під час виконання вправи? 2) Що було легше знайти: спільне чи відмінне? 3) Про що ви дізнались у результаті цієї вправи?

Підкресліть важливість розуміння, що може бути спільним чи відмінним для різних людей та додайте, що особливість полягає в тому, що спільних рис їм вдалось знайти більше, ніж ексклюзивних. Це також допомагає в повсякденному житті, коли хтось інший/а здається зовсім чужим/ою. Подякуйте учасникам/цям за роботу.

3. Вправа «Факти – Судження про Український Схід»

Мета: допомогти учасникам/цям відрізнити перевірені факти від особистих оцінок чи упереджень. Виявити поширені стереотипи про Схід України. Створити простір для діалогу й формування спільного бачення.

Матеріали: два великих аркуші (з написами «ФАКТИ» та «СУДЖЕННЯ»), картки або стікери, маркери.

Час: 30 хвилин

Хід вправи: проговоріть з групою різницю між фактами та судженнями та їх основні ознаки:

- **Факт** – те, що можна перевірити, підтвердити (наприклад, «У Харкові працюють 11 університетів»).
- **Судження** – інтерпретація, оцінка, думка (наприклад, «На Сході всі байдужі до культури»). Об'єднайте учасників/ць в 3 групи та попросіть записувати будь-які

твердження про Український Схід — усе, що спадає на думку (одне твердження = один стікер або один пункт на фліпчарті. Приклади:

- «На Донбасі багато шахт».
- «Схід більш проросійський».
- «У Дніпрі найкращий музей АТО».

Після цього запропонуйте учасникам/цям підписати всі твердження «ФАКТИ» чи «СУДЖЕННЯ». Група разом обговорює, чи справді це факт (є докази) чи судження (це думка/оцінка). Після того, як кожна група пропрацює свій фліпчарт, запросіть всіх в спільне коло та попросіть презентувати напрацювання. Порівняйте результати груп. Запитайте на загальне коло:

- Які факти здивували?
- Які судження виявилися стереотипами?
- Як ці стереотипи впливають на розвиток Сходу та наше ставлення?

Після того як група обговорить цю частину завдання, запитайте учасників/ць: Як ми можемо трансформувати судження у позитивні зміни? Як ми можемо про це комунікувати? Як це буде впливати на процес збереження ідентичності Українського Сходу.

4.Вправа «Маніфест Українського Сходу»

Мета: створити спільне бачення майбутнього Сходу України, закріпити спільні цінності, об'єднати учасників через творчість і візуалізацію ідей.

Матеріали: аркуші фліпчарту, журнали, газети, друковані матеріали для вирізання, кольоровий папір, тканина, стрічки, ножиці, клей, маркери, фломастери, фарби, наліпки, декоративні елементи (якщо є).

Час: 60-80 хвилин

Хід вправи: коротко поясніть групі що маніфест — це документ/символ, який відображає наші цінності, бачення та прагнення. Ми створимо його разом не лише словами, а й образами, кольорами, символами. Перед тим як приступити до роботи попросіть кожного з учасників подумати та за бажанням поділитись відповідями на такі питання:

- Що для мене означає «Український Схід»?
- Які цінності ми хочемо плекати?
- Яким ми бачимо майбутнє нашої спільноти/регіону?

Після цього об'єднайте учасників/ць в 3 групи та кожна група має отримати аркуш і набір матеріалів. Завдання: створити аплікацію-маніфест – вирізати образи, символи, слова, які відображають цінності й бачення, важливо додати власні малюнки чи написи. Коли всі групи закінчать роботу над своїми композиціями, то запросіть всіх на презентацію своїх Маніфестів. Важливо, щоб вони пояснили, чому обрали саме ці образи й слова. Додатково можна після всіх презентацій попросити учасників/ць вибрати ключові слова чи символи, які для них є спільним головним меседжем. Після закінчення основної частини запитайте учасників:

- Що було важливо в цій вправі?
- Яке слово/образ вони заберуть з собою?
- Як цей маніфест може жити далі (оприлюднення, соціальні мережі, виставка)

5.Вправа «Квест про Український Схід»

Мета: налаштувати на співпрацю та командну роботу, обговорити складні питання в ігровому форматі.

Матеріали: маркери, аркуш фліпчарту, заздалегідь прописаний квест

Час: 50 хвилин

До початку гри напишіть на фліпчарті питання для гри та переверніть їх так, щоб не було видно учасникам/цям. Також підготуйте на телефоні тривалу мелодію з фільму «Місія нездійсненна» або «Індіана Джонс». Об'єднайте учасників в 2 команди. Скажіть, що зараз у нас буде активність, яка називається «Команда проти гри». У вас будуть завдання, і вам потрібно їх всі виконати за 25 хвилин. Презентувати завдання будемо після закінчення часу. Час пішов.

Приклад завдання:

1.Запишіть 10 фактів про Донбас

2. Створіть скульптуру де будуть залучені всі присутні учасники/ці. Зробіть фото скульптури.
3. Зробіть фото, на якому не видно обличчя всіх учасників/ць, і кожен/на з них ногами не торкаються підлоги.
5. Перелічіть та напишіть громадські проєкти, які спрямовані на допомогу ВПО.
6. Намалюйте портрет типового/ї мешканця/ки Українського Сходу.
7. Напишіть мотиваційну промову для жителів громади, яка їх надихне на згуртування.
8. Дайте визначення SMART цілі., і так далі...
21. Порахуйте кількість стільців у залі.
22. Виберіть того, хто все презентує.

Після того, як пройдуть 25 хвилин, скажіть що час вийшов і попросіть учасників/ць закінчити гру та почати презентацію напрацювань. Усі по черзі презентують виконані завдання, тренер/ка помічає, що саме виконано, триває обговорення процесу.

Примітка: Акцентуйте на тому, що у цьому квесті немає суперників — є тільки команди, які разом шукають відповіді. Якщо команда потребує більше часу і скаже вам про це, ви можете домовитись про додаткові умови. Важливо, щоб команда впоралась з завданнями, навіть якщо з порушеннями правил — про що ви також можете зазначити.

Підсумок: Подякуйте учасникам/цям та запропонуйте поаплодувати одне одному за хорошу роботу й результати. Перейдіть до наступного обговорення в колі після дуже короткої паузи на відновлення робочого простору.

6. Вправа «Обговорення про шляхи співпраці в громаді».

Мета: налаштувати на співпрацю, дати зрозуміти, що при реалізації проєкту або впровадженні ідей важливо усвідомлювати ролі команди, раціонально розподіляти завдання.

Час: 25 хвилин

Скажіть, що зараз буде відбуватись обговорення гри з акцентом на громаді учасників/ць.

Питання для обговорення:

- 1.Що помітили під час виконання квесту? Чи всі завдання були виконані вчасно?
- 2.Як розподілялась відповідальність між учасниками/цями? Чи був лідер? Чи хтось слідкував за часом?
- 3.Чи прочитали всі завдання одразу або ж діяли хаотично?
- 4.Що допомагає налагодити ефективну командну взаємодію?
- 5.Який вигляд мають взаємодія та співпраця між активістами та владою сьогодні? Як представники/ці різних груп спілкуються між собою? Як вони взаємодіють?
- 6.Що допоможе зробити взаємодію ефективнішою?
- 7.Чи можна сказати, що співпраця допомагає в реалізації проєктних ідей? Яким чином?

7.Вправа «Коло з картками потреб»

Мета: акцентувати на потребах громади, працювати з картками потреб задля подальшої роботи з ними у написанні проєктів.

Матеріали: картки потреб

Час: 20 хвилин

Підготовка. Перед початком вправи підготуйте картки потреб та розкладіть їх колом перед учасниками/цями.

Скажіть, що зараз буде нагода попрацювати з особливим інструментом — картками потреб. Попросіть учасників/ць перечитати картки та обрати одну, яка найкраще відповідає на питання: «Які потреби зараз необхідно задовольнити для спільноти Українського Сходу».

Примітка: підкресліть для всіх, що картки потреб є в одному екземплярі, а тому треба лише запам'ятати ту картку, яку вони обрали, і повернутись на своє місце. Можна обрати зі списку або скористатися своїм:

Автономія_Бавитися, розважатися_Безпека_Близькість_ Брати до уваги, задуматися над_Бути значущим (цінним) для інших_ Мене розуміють_Бути побаченим і почутим_Визнання_Виклики_Висловитися, самовиразитися_ Вдячність_ Відпочинок, сон_Включеність_Вплив_Вчитися_Дбати про власні

*ресурси_Дія_Довіра_Допомагати іншим_Дружба_Духовність_Емпатія
(співпереживання)_Заохочення_Захист_Зв'язок_Зрозумілість_Зміна_Їжа,
Вода_Краса, гармонія_Легкість, зручність_Любов_Мир_Мрії, фантазії_Надія_
Натхнення_Обирати власні мрії, цілі_Оплакувати, бути в жалобі_Особистий
простір, особисте життя_Підтримка, допомога_Повага_Повітря_Порядок_
Практика_Прийняття_Приналежність_Присутність_Радіти успіху_
Рівність_Розвиток_Розуміти інших_Рух_Самоповага_Свобода_Сенс у житті
та в тому, що я роблю_Співпраця_Спільнота_Справедливість_Справжність,
автентичність_Творчість_Турбота_Участь_Цілісність_Чесність_Ясність*

Попросіть учасників/ць за бажанням поділитись, які саме потреби для них є актуальними зараз та чому. Саме їхнє пояснення стане важливим для подальшої роботи групи.

Підсумуйте: Усвідомлення власної потреби в будь-якому активізмі, волонтерстві чи відсутності такої активності — це якісний самоаналіз, який допомагає зрозуміти, як з цим можливо працювати далі. Учасники/ці можуть самостійно повертатись до цього інструменту або ж самотужки визначати, що є їхнім пріоритетом у певний момент часу, та корегувати свою активність згідно з цим розумінням. Саме незадоволені потреби формують проблему, з якою можна працювати при написанні та плануванні проєктів. Проєкт може допомогти мінімізувати чи розв'язати цю потребу.

8.Вправа «Рефлексія через вправу «Незакінчені речення»

Мета: підсумувати робочий день або захід

Час: 10 хвилин

Попросіть учасників/ць подумати про день, а потім закінчити наступні речення:

- Я хочу сказати, що ...
- Я дізнався/лася, що ...
- Коли я повернуся додому, то я ...

Примітка. Краще, якщо ви заздалегідь напишете питання на фліпчарті.

9. Вправа «Проблемозвір»

Мета: через образи та метафори знайти розв'язання основних проблем; продемонструвати, що всі відповіді є всередині нас самих

Матеріали: аркуші, фломастери або кольорові олівці, фольга, пластилін

Час: 45 хвилин

Об'єднайте учасників в 3 команди. Скажіть: «Згадайте основні проблеми, з якими ви зараз стикаєтесь під час взаємодії з владою чи громадськістю. Обговоріть їх у своїй групі та разом знайдіть метафоричне, символічне чи образне втілення кожної з проблем. Наприклад: відсутність звичного кола спілкування можна зобразити як пустелю, чи як замкнене коло, чи букет квітів з одних стеблин (без квітів) тощо. Тут вам важливо не стримувати свою творчу уяву і знайти саме той образ, який вам відгукується. З цих образів, які ви знайшли, створіть «Проблемозвіра».

Тобто намалюйте нереальну тварину, яка є узагальненим образом — складається з наявних проблем. Потім дайте назву цій «тварині».

Якщо група невелика, то кожен/а може самостійно працювати над своєю тваринкою. Після закінчення роботи запропонуйте командам презентувати свої роботи. Попросіть команди знайти способи приборкати тварину з плаката. Усі разом переведіть метафоричне розв'язання проблем на «мову дій». Наприклад, якщо порада була «нагодувати» проблемозвіра — це може бути «знайти інформацію та заповнити нею невідомість», або якщо порада була «відкинути хвіст» — то це може означати «позбутися зайвих очікувань» тощо. Важливо, щоб група знаходила сама відповідь, а задача ведучого/ї — підштовхувати, направляти, ставити навідні запитання.

10. Вправа «Створення прототипу»

Мета: створити образний прототип ідеї проєкту, проявити творчість, візуалізувати ідеї та їх проаналізувати.

Матеріали: фольга, папір А4, маркери, папір для фліпчарту, стікери, малярний скоч, ножиці

Час: 90 хвилин

Скажіть учасникам/цям, що технологія «дизайн мислення» успішно поєднує в собі два підходи: творчий і раціональний. Це можна було спостерігати впродовж вашого тренінгового дня. Творчий процес — це основа наших ідей. Емоції, енергія,

раціональний аналіз та робота допомагають нам структурувати інформацію, надати їй конкретних форм, вибрати краще та відсіяти зайве. Запропонуйте попрацювати так, щоб проявити свою спонтанну творчість: створити прототип ідеї на рівні метафоричного образу. Попросіть команди, використовувати тільки фольгу (важливо, щоб вони не використовували клей, скріпки тощо), та створити об'ємну модель прототипу їхньої проектної ідеї. Важливо, що це має бути командна робота, щоб усі були залучені до процесу та змогли попрацювати з фольгою.

Примітка. Кожній команді видається по одному рулону звичайної харчової фольги.

Скажіть, що це має бути творчий процес. Ви в цьому завданні не прагнете досконалості. Основна задача — якомога більше проявити командну креативність і водночас передати зміст ідеї та надати їй фізичної образної форми.

Після того, як команду дороблять метафоричні прототипи і презентували їх, запросіть команди продовжувати працювати в тих самих робочих групах.

Скажіть, що на час виконання цього завдання цей простір для учасників/ць стає творчою лабораторією, де мають матеріалізуватися їхні ідеї.

Запропонуйте створити аналоговий прототип їхніх ідей на основі метафоричного прототипу з фольги, який вони робили.

Зверніть увагу всіх на те, що учасники/ці можуть користуватися усіма напрацьованими матеріалами, включно з ідеями, які вони занотували раніше. Попросіть учасників/ці продумати, як вони презентують свій прототип.

Дайте час на презентацію та обговорення прототипів.

11. Вправа «Світове кафе. Техніка Музей»

Мета: консолідувати думки учасників, створити спільний простір для обговорення питань

Матеріали: аркуші фліпчарту, маркери, столи.

Час: 60 хвилин

Об'єднайте учасників в малі групи (наприклад 4 команди). Перед цим розташуйте папір фліпчарту в різних кутках кімнати та покладіть біля нього маркер. Запропонуйте кожній групі стати (чи сісти) біля одного аркуша. Заздалегідь напишіть на аркуші тему для обговорення групи. Ще раз проговоріть завдання назагал (щоб всі

чули свої завдання та завдання інших). Після цього запрошуйте групи почати обговорення свого питання та фіксацію результатів на фліпчарті. Час на виконання – 5-7 хвилин. Після того, як час закінчиться, групи залишають на столі свій листок фліпчарту та рухаються по колу за годинниковою стрілкою і переходять до наступного фліпчарту зі своїм маркером. У них є час, щоб почитати напрацювання попередньої групи та додати своє (те, чого ще не написано). Так відбувається до тих пір, поки групи не зроблять коло і не повернуться на свої перші місця. Дайте 10 хвилини групі для того, щоб ознайомитись із напрацьованим, та потім кожна група має презентувати результати загальному колу. Ця вправа допомагає групі системно подивитись на питання, колективно пропрацювати його, при цьому оптимально використовується час.

12. Вправа «Діалог про мир в громадах» (гра створена ГО «Стан»)

Мета: консолідувати думки учасників щодо того як має виглядати мир в громадах.

Матеріали: набір для гри, маркери, малярний скоч

Час: 60 хвилин

Скажіть, що: Мир це велика спільна робота. Відкриті Діалоги потрібні для того щоб різні люди могли побачити свою роль у розбудові мирного суспільства. Відкритий Діалог це формат обговорення. Об'єднайте групу в дві команди та посадіть за стіл. Кожній команді видайте набір з картками. Протягом 60 хвилин члени команди спільно вирішують питання - як побудувати мир. Розмова за спільним столом особливо цінна коли дає почути думки тих людей, яких зазвичай не чують. В кожній групі обов'язково має бути фасилітатор(ка). Роль фасилітатора/ки - допомагати людям почути одні одних, усвідомити, що не всі мають однакові погляди, пережити досвід співтворення у розмаїтті і відчути, що це можливо.

Основне завдання- створити такі умови, щоб кожна людина почувалася в безпеці, тоді вона зможе слухати уважно і говорити щиро. Перед тим як розпочинаючи спільну розмову уточніть поняття позитивного миру та рамку обговорення (мир у вашій громаді\ мир у суспільстві).

Розкладіть на столі картки та поясніть що це "цеглини" миру. Скажіть, що учасники/ці мають діяти спільно та домовлятися між собою, щоб виконати завдання. Вони мають

запропонувати спільне бачення: які складові є найбільш нагальними, які менш важливі, і що майже не має значення для миру.

Скористайтесь схемою "діаманту" як на малюнку для пояснення ранжування. З таким конкретним завданням учасникам/цям буде простіше розпочати спільну роботу. В ході діалогу учасники/ці можуть вирішити змінити форму. Під час процесу обговорення в командах, фасилітатор/ка може підтримувати розмову відкритими питаннями, коли це потрібно "що таке мир для вас?", " що таке мирна громада для вас?", але більшу частину часу давайте групі самостійно будувати власний процес, Також можна спрямовувати розмову, якщо вона втрачає сенс, але давайте простір обговорити найгарячіші питання, не нав'язуйте власної думки, спостерігайте за процесом.

По завершенні запросіть учасників/ць представити напрацьовану концепцію, після цього запропонуйте запланувати на рік кілька конкретних посильних дій для розбудови миру, які вони зроблять.

Перелік карток: пам'ять заради майбутнього, партисипація, внутрішній мир, безпека, освіта миру, правда, діалог, патріотизм, довіра, інтеграція, ресурси, добросусідство, закон (правила), мова для порозуміння.

діяльність відбувалась в межах проекту «Посилення спроможності активістів українського Сходу впливати на процеси відновлення регіону (II фаза)» за підтримкою Міжнародного фонду «Відродження», якій реалізувала ГО "Асоціація "Відродження та Розвиток" у співпраці з консорціумом організацій ВГО "Асоціація сприяння самоорганізації населення", ГО "Центр політико-правових реформ", ГО "Громадська ініціатива Луганщини".

